

ČÍRKEV - TEOLOGIE - SNĚM

Soubor přednášek
z teologické konference v Brně

Červen 2014

Obsah:

Slovo na úvod	3
(ThDr. Tomáš Butta)	
Dokončit reformaci českou. K 90. výročí prvního sněmu CČS(H) ...	4
(prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek)	
SLUŽBA LAIKŮ V CČSH – PROJEKT	13
(doc. ThDr. Jiří Vogel)	
Teolog a církev. K 100. výročí narození prof. Zdeňka Trtíka	21
(ThDr. Tomáš Butta)	
TEOLOGICKÁ PRÁCE OD VI. SNĚMU PO SOUČASNOST – ZÁKLADY VÍRY A DALŠÍ DISKUSE NAD NIMI	36
(ThDr. Petr Šandera)	

Církev československá husitská

Praha 2014

Tiskové oddělení ÚÚR

Určeno pro vnitřní potřebu

Slovo na úvod

Sestry a bratři,

v čase přípravy generální synody duchovních a 6. zasedání VIII. sněmu Církve československé husitské dostáváte jako studijní materiál texty čtyř příspěvků, které jsou propojeny tématy „církev“, „teologie“ a „sněm“. Tyto příspěvky zazněly na teologické konferenci v červnu tohoto roku v Brně a jsou ponechány i ve stejném pořadí. První přednáška bratra prof. Jana Blahoslava Láška – děkana Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy, se vztahuje k I. sněmu Církve československé husitské v roce 1924, od jehož prvního zasedání uplynulo v srpnu tohoto roku 90 let. Bratr děkan jako církevní historik zkoumá hlubší souvislosti hesla „Dokončit českou reformaci“, které církvi dal dr. Karel Statečný, s husitologickým bádáním. Druhý příspěvek je od bratra doc. Jiřího Vogela, proděkana HTF UK, který se soustřeďuje na ekleziologické otázky v návaznosti na svoji monografii vydanou v roce 2005 s názvem „Církev v sekularizované společnosti“. Jistým způsobem představuje nový pohled na „otevřenou církev“ v době první republiky. Nabízí i „vizi“ živé církve reagující na výzvy přítomnosti s důrazem na aktivitu laiků. Třetí příspěvek je věnován teologovi prof. Zdeňku Trtíkovi při příležitosti 100. výročí jeho narození. Je hlavním autorem Základů víry Církve československé husitské a jeho dílo přetrvává do naší doby. Čtvrtý příspěvek nás uvádí do aktuální věroučné sněmovní tematiky. Dr. Petr Šandera – předseda naukového výboru, emeritní biskup a nyní též pedagog na HTF UK, s důkladností shrnuje a přibližuje teologickou diskusi k Základům víry od osmdesátých let minulého století až po naši současnost.

Chtěl bych poděkovat autorům z Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy za jejich příspěvky, které dokládají vzájemnost a spolupráci mezi církví a fakultou. Je nám líto, že ze zdravotních důvodů nemohla zaznít přednáška bratra prof. Zdeňka Kučery, přednosta naukového odboru a emeritního děkana. V odkazech na literaturu jsou však uvedeny jeho publikace a četné práce z oblasti věrouky a systematické teologie.

V příspěvcích autorů jsou obsaženy v poznámkách prameny a literatura, které mohou vést zájemce k dalšímu detailnějšímu promýšlení jednotlivých témat a diskusi k nim.

Naším aktuálním i trvalým úkolem v oblasti teologické práce je více pronikat do duchovního a myšlenkového bohatství vlastní církve a zabývat se jím v širším kontextu ekumenického dědictví a z hlediska naší přítomné víry. Z tohoto bohatého duchovního a myšlenkového dědictví předcházejících generací můžeme s užitkem čerpat jen tehdy, jestliže my sami, zakotvení v jednom Duchu, vedeme zápas ve víře v Kristovo evangelium s nadějí v živém Bohu (Fp 1,27; 1 Tm 4,10).

Tomáš Butta

patriarcha Církve československé husitské

DOKONČIT ČESKOU REFORMACI

K 90. výročí I. sněmu ČČSH

Jan Blahoslav Lášek

„*Dokončit českou reformaci*“ – to je heslo, které dal Církvi československé husitské dr. Karel Statečný a z mnohých důvodů je třeba se ptát, jaké jsou kořeny církve ve vztahu k reformaci. Pokud vezmeme materiálovou základnu – tzn. všechny dostupné prameny, uvidíme, že věc není tak jednoduchá, jak by se mohla zdát v době, kdy církev už přijala určitý směr, kdy církev po druhé světové válce vstoupila jednoznačně na půdu biblického personalismu a přiblížila se nejen v biblistice, ale také v dogmatice reformačním evangelickým směrům.

V prvním období to rozhodně nebylo nikterak jednoduché. My všichni jsme totiž pod určitým vlivem toho, jak ona věc byla traktována. Ne, že by byla traktována úplně špatně, ale docházelo k tomu vždy s určitým výhledem, kdy bylo třeba zdůraznit určité skutečnosti. Mám na mysli třeba velmi záslužné dílo profesora Miloslava Kaňáka. Prof. Kaňák byl narozen 1917, jeho první práce začínají vycházet za protektorátu; první byla v r. 1941 o Josefu Dobrovském, celá obrovská činnost je pak shrnuta ve sborníku k 60. narozeninám prof. Kaňáka, kde je jeho bibliografie.¹ Prof. Kaňák se snažil zdůraznit věc, kterou v té době zdůraznit bylo třeba: že totiž Církev československá vyrůstala z určitého hnutí 19. století – tedy z reformního hnutí katolického duchovenstva, které bylo vlastenecky orientované. Jeho kniha „Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva“ byla psána v roce 1951 a nese samozřejmě stopy té doby.² Na druhou stranu, zcela příznivě, dalším generacím Církve československé, druhé a třetí generaci, nám, ukazovala ke kořenům církve a k jejím významným postavám (vedle toho i jeho skripta Na přelomu generací z roku 1956). Nicméně bádání jde dál a vyvstává řada otázek. Tyto otázky vyvstaly v Církvi československé husitské v souvislosti s legitimním zápasem o chápání apoštolské posloupnosti, tj. jak církev rozumí tomu, že je součástí obecné církve. Diskuze pokračovala až do nedávné doby a je třeba si z hlediska dnešní perspektivy položit otázku, proč tomu tak je, jaké jsou důvody a jak bádání vidí tuto záležitost dnes.

¹ 60. let profesora ThDr. a PhDr. Miloslava Kaňáka. Životopisná črta se soupisem jeho prací. Přípraveno péčí jeho žáků a přátel. Praha 1977, rozmnoženo jako rukopis.

² KAŇÁK Miloslav, *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha ÚCN (Blahoslav) 1951.

Máme zde tedy fenomén reformního hnutí katolického duchovenstva na české a německé straně. Chceme-li se podívat, jak se toto reformní hnutí dívá od r. 1848 například na otázku reformace a Husa samotného, vidíme několik posunů, které si dnes nesmíme dát vnutit. Nesmíme si zejména dát vnutit, že je na jedné straně Hus a na druhé straně husitství, které je zcela odlišné.

Je zajímavé, že Hus byl občas citován i německými reformisty. U českých reformistů se vyskytuje poměrně často. Nicméně, nevyskytuje se logicky v žádném programu, ani v programu Náhlavského z r. 1848.³

Pasáže o Husovi má Karel Havlíček, jenž se k němu hlásí a zmiňuje ho. Nezmiňuje však husitství – což samozřejmě nebylo možné, neboť pokud byla snaha působit uvnitř katolické církve, nešlo odvolávat se na českou reformaci, v případě odvolávání se na Husa muselo jít o šikovnou argumentaci.

Co se týče Jednoty duchovenstva, prakticky všichni čeští duchovní, kteří se k ní hlásili, měli k Husovi nějaký vztah. Byli to Češi a vztah byl dán především vlasteneckým pojetím Husa. Ničím víc, ničím méně. Chtěl bych upozornit, že to, co se dělo v praktickém dosahu – tedy mezi duchovními, ve spolicích apod., muselo mít pevný základ v solidním vědeckém bádání. V případě Mistra Jana Husa bylo možné oprít se o velice slušně vydané všechny jeho základní spisy, které vydal ve třech dílech K. J. Erben nákladem F. Tempského.⁴

Neřekl bych – a zde bych polemizoval s prof. Kaňákem, jenž byl liberálně orientován – že rozhodující roli zde hrál František Palacký⁵. Pro Palackého bylo sice husitství velikou, nejslavnější epochou dějin, ale bohoslovecké zápasy pro něho příliš důležité nebyly. Šlo mu spíše o rozvoj ducha. Třetí díl Palackého vyšel česky paralelně s německým vydáním r. 1848. To vše tvořilo základ, který reformisté při vzniku církve v roce 1920, resp. dva roky předtím, měli v rukou; samozřejmě společně s výsledky velkého bádání na pražské univerzitě. Osobně jsem vydal asi 250 stránkový spisek, jež jsme objevili s kolegou Jaroslavem Hrdličkou

³Tento program jsem celý otiskl znovu, neboť jde o velmi vzácný tisk a již zcela nedostupný tisk, ve sborníku srov. KUČERA, Zdeněk a Jan Blahoslav LÁŠEK. *Modernismus: historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*. 1. vyd. Brno: Luboš Marek, 2002, 300 s. ISBN 80-86263-35-5, s. 98-134.

⁴HUS, Jan a Karel Jaromír ERBEN. *Mistra Jana Husi sebrané spisy české I-III*. Praha: Tempský [Praha], 1865-1868.

⁵Nejpodrobnější práce o Palackém, kde je vše dobře vysvětleno, srov. KOŘALKA, Jiří, *František Palacký, (1798 -1876): životopis*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1998, 661 s. ISBN 80-7203-125-2.

v Americe v jedné garáži: „Paměti Vlastimila Kybala“.⁶ Vlastimil Kybal, český liberální katolík, popisuje v prvním díle, jak to vypadalo na pražské univerzitě od roku 1900 do r. 1919. To samozřejmě mělo zpětnou vazbu. Je například dokázáno, že Karel Statečný měl čilý styk s Václavem Novotným, autorem českých dějin a vydavatelem pramenů k dějinám husitství a svědectví Petra z Mladoňovic. Statečný jej sice nikde necituje, ale zachoval se dopis, který jsem publikoval ve sborníku *Docete omnes gentes*.⁷

S odkazy na českou reformaci to bylo po r. 1918 složité. V Obnově církve katolické v republice Československé z roku 1919 o reformaci nic není. Arci oba dva autoři – páter František Teplý, archivář u Černínů a Jindřich Šimon Baar – českou reformaci znali. V memorandu Vatikánu samozřejmě nemohlo být o Husovi ani o kalichu také nic.

Církev si při svém vzniku uvědomila, že reformační kořeny zde jsou. Nicméně je třeba, abychom se na své otce dívali také kriticky, byť s nesmírnou úctou. Provolání národu československému se k Husovi hlásí. Je zde ona krásná věta, že Církev československá – sbor Páně – byla založena na základě evangelia Kristova a zatím přijímá řád Církve římskokatolické. Na dvou místech je jmenován Jan Hus: *Věrní odkazu velkého mučedníka kostnického „Pravdy každému přejte“*, ...*uvědomili jsme si povinnost, kterou přítomné dny ... ukládají i stavu duchovnímu*.⁸

Dále tam je o rozhodnutí založit církev na *základě stavu křesťanské kultury, jak se vyvinula u nás zásluhou apoštolů soluňských, Cyrila a Metoděje, Mistra Jana Husa a českých bratří*.⁹ To se sice vyskytuje poprvé, ale v onom základním prvním dokumentu je dána určitá návaznost. Bohužel nebyla dána studijně a intelektuálně. Kdyby tomu tak bylo, nedošlo by v zápase o katolicitu ke zmatkům a v rozhovorech se srbskou církví by nebylo postupováno tak, jak je to obecně známo.

⁶ KYBAL, Vlastimil, vyd. Jan Blahoslav LÁŠEK a Jaroslav HRDLIČKA. *Paměti Vlastimila Kybala*. 1. vyd. Chomutov: L. Marek, 2012, 249 s. ISBN 978-80-87127-42-1

⁷ KUČERA, Zdeněk a Jan Blahoslav LÁŠEK. *Docete omnes gentes*: sborník příspěvků z mezinárodní konference, pořádané Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v pražském Karolinu 2. a 3. října 2003 na téma *Theologické vzdělání v pojetí modernistů včera, dnes a zítra* = *Sammelband von Beiträgen der internationalen Konferenz, die von der Hussitischen Theologischen Fakultät der Karls-Universität im Prager Karolinum am 2. und 3. Oktober 2003 zum Thema Theologische Bildung in der Auffassung der Modernisten - gestern, heute und morgen durchgeführt wurde*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2004, 192 s. ISBN 80-86263-55-x, str. 138.

⁸ SPISAR Alois, *Ideový vývoj církve československé (nástin)*, Praha 1936, str. 327.

⁹ Tamtéž, str. 328.

Na tomto místě je třeba upozornit, že církev to při svém vzniku měla těžké. Katolický reformismus, jenž zde byl v mezinárodním měřítku, vypadal v té době dost tristně. Stav starokatolictví byl nacionální, většinou německý a protitomistický. U starokatolíků nešlo o otázku modernismu, ale o vystupování proti tomismu. Nešlo o reformaci. K tomu se starokatolictví odhodlalo až později, v 60. letech 20. století.¹⁰

Obrácení se do Srbska je důkazem řady zajímavých věcí (mám na mysli memoranda srbskému Saboru).¹¹ Podíváme-li se na ona dvě memoranda srbské církvi, vyvstává několik otázek: Proč se neobjevuje něco z dědictví české reformace? Proč se tam objevují tak naivně nemožné formulované věty, na které by pravoslavná církev – pokud by srbský Sabor byl vedený kanonicitou, a nikoli politickým uvažováním, musela odpovědět: Přátelé, jsme vám sice sympatičtí, ale nemůžeme s vámi jít. Šlo tam například o to, že by mohli být ženatí biskupové, dále o úpravy liturgických textů apod. To však v pravoslaví nepřichází v úvahu, neboť to odporuje pravidlům všeobecných koncilů. Sabor však reagoval na základě politické intervence E. Beneše a dalších a vyslal vzdělaného Dositeje, žáka Adolfa Harnacka, muže na vysoké teologické úrovni. Dositej přijel a situace se začala rozvíjet směrem, který nutně musel skončit tak, jak skončil... Kdyby naše církev skutečně chtěla být pravoslavnou, musela by od začátku zachovávat určité principy, které prostě zachovávat nemohla.

Kolem svatodušních svátků r. 1924 dochází k událostem, které jsou pro další vývoj velmi důležité. Biskup Gorazd o letnicích přednese dvě kázání, ve kterých se loučí s československou církví a říká, proč tak činí. Kázání tvrdá, nicméně pravdivá – pokud by církev nechtěla jít reformně dál.¹² (Kázání najdete v díle Biskup Gorazd: *Z díla*. Praha 1988, s. 225-232). To vyprovokovalo určitou reakci na straně stoupenců dr. Karla Farského: Církev se musela rozhodnout, zdali zůstane v rodině klasických církví, v klasických modelech a jeden z nich přijme (bylo zde např. anglikánství, německé starokatolictví v podivné podobě s různými biskupy-vaganty). Církev se znovu zamýšlí nad dědictvím Husa a celé české reformace a volí model, který reformace přináší.

Protagonistou nebyl ani tak Karel Farský, jenž model přijal a účastnil se celého procesu, ale intelektuálním otcem tohoto směru byl Karel Statečný.

¹⁰ O tomto fenoménu srov. KÜRY, Urs a Christian OEYEN. *Die altkatholische Kirche: ihre Geschichte, ihre Lehre, ihr Anliegen*. 2. ergänzte Aufl. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1978, 553 s. ISBN 3-7715-0190-3.

¹¹ SPISAR Alois, uv. dílo (1935), str. 331 nn.

¹² Kázání najdete v díle Biskup Gorazd: *Z díla*. Praha 1988, s. 225-232.

Pokud jde o práce o K. Statečném, ve sborníku *Docete omnes gentes* jsem uveřejnil příspěvek k životu Karla Statečného s podtitulem „Počátky Statečného styku s patriarchou Farským“¹³. Kaňákův medailonek z knihy *Na přelomu generací*¹⁴ není příliš přesný. Osobně ve svém příspěvku konstatuji několik věcí: Neexistuje přesná bibliografie Statečného z tohoto období. Podlahova pětidílná bibliografie „Literatura katolická ve století devatenáctém“, která sahá ve skutečnosti až do r. 1921, neobsahuje všechno. Je tam uvedeno 26 položek – a sice v páté části z r. 1923, kdy byl ještě Statečný členem katolické církve.¹⁵ Tyto položky nám v našem výzkumu však nic nepřinesou. Týkají se novotomistické filosofie, některých novějších katolických myslitelů apod., nejsou to však v žádném případě programové studie.

Zajímavá skutečnost je, že v archivu České akademie věd ve fondu husitského badatele Václava Novotného je promoční oznámení, které poslal Statečný Václavu Novotnému v roce 1899. Dochovalo se i několik slov psaných Statečného rukou, určených významnému českému historikovi.

K. Statečný přistoupil k nové církvi poměrně pozdě. První styk Statečného s Karlem Farským je rovněž písemně doložen (dopis jsem také písemně publikoval, je z 15. 5. 1921). K. Statečný přistoupil do ČČS někdy ke konci roku 1923 a teprve v r. 1924 byl exkomunikován z Římskokatolické církve, neboť se oženil. Statečný je známý tím, že formuloval heslo, které také přijala fakulta – „Dokončit českou reformaci“. Byla tu ovšem otázka, jaký je vlastně výměr této reformace, co jde do ní ještě zahrnout. Česká reformace dnes určitý výměr má, a je to díky obrovskému úsilí badatelů, jako byl Rudolf Řičan, Amedeo Molnár, ze starších Ferdinand Hrejsa a F. M. Bartoš, ale v té době v bohosloveckém slova smyslu (ne historicky) to bylo ještě značně neutříděné; za reformační bylo jednoduše považováno to, co se vešlo do čtyř artikulů pražských. Žádné dvě reformace, žádné rozlišení podle skutků a Písma, či zdali následuje reformace *lex Christi* nebo *trojí sola* (*fide, gratia, scriptura*) – žádná taková kategorizace v letech 1923-24 neexistovala. Co se týče bádání husovského – byly zde dva díly Novotného Husa¹⁶ a vychází první díl Kybalova

¹³ Viz pozn. č. 7., (s. 137-141).

¹⁴ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací: kapitoly o životě československé církve a jejich předních pracovnících*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956, 206 s.

¹⁵ PODLAHA, Antonín. *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913*. v Praze: Dědictví sv. Prokopa, 1923, s. 1921-2320

¹⁶ NOVOTNÝ, Václav. *M. Jan Hus: život a učení*. V Praze: J. Laichter, 1919, II. díl 1921.(I,1-2).

učení;¹⁷ 1915 vyšel Sedlákův spis o Husovi,¹⁸ 1920 vyšly Husovy listy.¹⁹ Naši otcové toho v rukou tedy moc neměli. Církev československá se ocitla v r. 1924 na rozcestí. Kterou cestou půjde v křesťanstvu? Jakým způsobem přistoupí k ordinaci svých duchovních, jak vybuduje svou strukturu?

Sněm se konal v národním domě na Smíchově v srpnu r. 1924.²⁰ Bylo zde 208 laiků a 100 duchovních. Účelem sněmu bylo, aby církev vyzdvihla pozitivní hodnoty dosavadní pětileté činnosti a kriticky se vypořádala s kroky, které se ukázaly jako ty, které nikam nevedly. Církev si jednoznačně řekla, že nechce být církví pravoslavnou. Důvodem byl svobodný rozvoj, myšlení, výklad základních bohosloveckých kategorií... Současně sněm ukázal na to, co je pozitivní a v co by se mělo věřit. Stále pevněji začalo převládat přesvědčení, že svoboda svědomí, tak jak byla formulována, není dostatečnou kategorií. Alois Spisar měl referát, kde řekl, že svoboda neznámá, že každý v církvi si může dělat, co chce. Každá církev musí mít pevně stanovené učení; ten, kdo je nepřijme, z církve vystoupí.

Nebylo možné očekávat, že sněm předloží hotovou nauku; to vyžadovalo pečlivou práci. Sněm nicméně odsouhlasil a nově uspořádal tři hlavní záležitosti:

1) otázku pojetí Boha v církvi. Československý katechismus napáchal své. Vyskytly se názory, že Církev československá v Boha vlastně nevěří. Bylo třeba říci, jaké je pojetí Boha.

2) po rozvodu s pravoslavím bylo potřeba změnit první článek ústavy, jenž slučoval věroučné základy církve s pravoslavnými církvemi.

3) bylo nutno vyřešit otázku biskupského svěcení.

Došlo k velmi svobodné a plodné diskusi. Nauková komise v otázce Boha říká: *Veřejně a slavně vyznáváme, že věříme v Boha osobního. Tohoto Boha vyznávali prvokřesťané a tohoto Boha vyznávali i naši otcové. V tomto pojmu Boha osobního, našeho nebeského Otce, nejlaskavějšího dobrodince a slitovníka stýkáme se, jsme zajedno s vírou všeho křesťanského světa. V ní tkví náš křesťanský a československý univerzalizmus. Dalším kardinálním naším požadavkem jest, aby naše křesťanství bylo*

¹⁷ KYBAL, Vlastimil. *M. Jan Hus: život a učení*. Praha: Jan Laichter, 1923, 466 s. (II,1).

¹⁸ SEDLÁK, Jan. *M. Jan Hus*. V Praze: Dědictví sv. Prokopa, 1915, xiii, 378 s., 353* s. příl.

¹⁹ NOVOTNÝ, Václav. *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*. V Praze: Komise pro vydávání Pramenů náboženského hnutí českého, 1920, 381 s.

²⁰ Ke sněmu je samozřejmě k dispozici více materiálů. Spisarův Ideový vývoj je jako pramenný zdroj dobrý, ale chybí mu odstup. Velmi věcný je přístup zvenčí, srov. Rudolf URBAN, *Die Tschechoslowakische Hussitische Kirche* (Marburger Ostforschungen, Sv. 34), Marburg/Lahn 1973, str. 118 a násl.

*náboženstvím, které nečerpá náboženské svoje ideje a důkazy ani tolik z minulosti jako spíše z přítomnosti. Kdežto katolická církev kladla hlavní důraz na církevní tradici, kdežto v protestantismu hlavním zdrojem náboženských pravd je Písmo, převážným pramenem našeho křesťanství jest vedle evangelia Kristova sám lidský život a jeho potřeby.*²¹ To je pokus o to, vyjádřit husitskou pravdu danou dílem Mistra Jana Husa. Ve výkladech Husových je nejdůležitější lex Christi a víra, která z lásky koná skutky. To je sice teologicky nepřiliš cizelované, ale přece jenom jde o vyjádření. Nešťastný výraz je křesťanský univerzalizmus. Bylo zcela jasně explicitně uvedeno, že církev hodlá pokračovat v husitské a českobratrské reformaci a hodlá ji dokončit také v člancích víry, které byly tehdy ponechány beze změny. Z hlediska celkového hrála důležitou roli věc, která je typickým znakem české reformace: Klíčový je vztah k Bohu, který je třeba obnovit. Je-li obnoven vztah k Bohu, je obnoven i vztah k člověku (vertikální a horizontální poloha). To není v pozdější reformaci světové. Alois Spisar mluvil racionalisticky, pokoušel se svérázně definovat Krista, což dnes působí poněkud zvláště. Uvědomme si ale, že CČS zde byla průkopníkem; pokusila se nově definovat základní termíny křesťanského bohosloví. A to je i úkolem teologie dnes. Znovu definovat to, co je obsahem pravdy o Bohu. Sdílet to, že Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Sdílet to i těm, kdo nevěří.

Definice jsou křehké a filosoficky napadnutelné, ale nedá se jim upřít odvaha jít kupředu, vykročit. Tento zápas viděli i otcové sněmu v české reformaci. Sněm nakonec rozhodl, že 1. článek ústavy bude mít toto znění: *Církev československou tvoří křesťané, kteří usilují naplnit současné snažení mravní a poznání vědecké duchem Kristovým, jak se zachoval v Písmu a podání starokřesťanském a jak je dochován národu československému hnutím husitským a českobratrským.* Zde je teologie, je zde Písmo a tradice ve smyslu Soudce chebského. A je tu i určitá filosofie dějin. Zdá se, že teoreticky vypadl katolický modernismus – český i světový, i když vlastně tyto kroky modernistické byly.

Biskupské svěcení – i dnes aktuální otázka, stále diskutovaná. Upuštění od biskupského svěcení a zachování kněžského svěcení klasického představovalo určitou nedůslednost – z hlediska formálního. Když Církev československá opustila biskupské svěcení a přerušila se mystická spojnice od zakladatele církve přes biskupy a posledního kněze, znamenalo to revoluci. S ohledem na celkový vývoj to byl krok odvážný, ale opodstatněný. Posloupnost je vážná věc. Spočívá ve věrnosti zachovávání

²¹ Srov. Zpráva o I. řádném sněmu církve čsl., konaném ve dnech 29. a 30. 1924 v Praze-Smíchově, Praha 1924, odkud jsou i uvedené ukázky.

učení Písma a toho, co na Písmu stojí. Žádná magická víra zde patrně nebyla; nejde o magii danou rukama. Sněm byl v srpnu 1924, první ordinace duchovních v lednu 1925 (mnohokrát popsáno u různých autorů).²² V české teologii již ostatně k takovému kroku došlo dvakrát – na Táboře za účasti Mikuláše Biskupce a zřízení představených Jednoty bratrské na horách Kunvaldských. Problém byl v tom, že reformisté deklarativně uvádějí, že se vrací k reformačnímu modelu, nicméně argumentace nebyla dostatečná. Nebyl nikdo, kdo by to vyargumentoval a vrátil se k tomu, co bylo řečeno při zřízení kněží tábořských. Přitom Jednota bratrská byla dobře známa – v roce 1922 vyšlo klasické akademické vydání Dějin Jednoty Josefa Theodora Müllera v Ochranově.²³ Celá věc byla nicméně v lednu 1925 provedena a její argumentace vyvolala u ostatních křesťanských společenství u nás pobouření. Nejen u pravoslavných. Rozchod Farského a Gorazda však tak ostrý nebyl, kontakty přetrvávaly. Kritika přišla od Českobratrské církve evangelické, především ústy dvou lidí, F. M. Bartoše a J. L. Hromádky.²⁴ Když vystoupili, byli vedeni tím, že neviděli dostatečnou argumentaci, viděli jen holý fakt. Pro Hromádku to byl plytký liberalismus, cesta ven z nouze. Později uznal, že církvi křivdil.

Ve smyslu snah a tužeb české reformace je vytvoření československé liturgie, o čemž vyšla hojná literatura. Unikum, kdy dochází k přítomnosti Krista během Farského liturgie, je inspirováno liturgickými snahami levého křídla české reformace, také Tábořem a Jednotou. Formálně můžeme určit, které části liturgie byly inspirovány čím. Musíme si však klást otázku, proč a jak je to kde změněno. Liturgie dospívá v této době ke své finální verzi.

Pokud jde o Farského postily – jde o dobovou záležitost a měli bychom si to přiznat, i když je zde silný náboj sociální. První sněm vykročil kupředu. Bylo zřízeno vlastní kněžství, řád, který se přiblížil řádu reformačnímu. Řadě modernistických katolických kněží bylo cizí na základě jejich vzdělání ono výrazivo (např. České konfese) – nedovedli ho správně a jasně formulovat. Teprve později v retrospektivě se k tomu cír-

²² Zde bych doporučoval při kritickém pohledu studovat zejména ty, kteří měli odlišné stanovisko, srov. např. CINEK, František. *K náboženské otázce v prvních létech naší samostatnosti 1918-1925*: K ideovému vývoji církve československé, Hnutí pravoslavné v Československu, situace českobratrského protestantismu. 1. vyd. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926, 315 s.

²³ MÜLLER, Josef Theodor. *Geschichte der Böhmischen Brüder. Herrnhut*: Missionsbuchhandlung, 1922, xx, 644 s. Hned za tím následoval v r. 1923 český překlad od F. M. Bartoše.

²⁴ SPISAR, Alois. *Církev československá*: Slovo k stejnojmennému článku prof. dr. Hromádky v Křesťanské revui, ročník V., čís. 7-10. Praha: Ústřední rada ČČS, 1932, 64 s.

kev musela vracet a vyjadřovat pomocí jazyka vycházejícího z české reformace, jakým způsobem se vlastně k české reformaci hlásí. Velkou práci v tomto ohledu vykonal Z. Trtík a M. Kaňák.

Roku 1925 se církev vydává bezpečně reformační cestou a touto cestou jde k tehdejšímu člověku. Samozřejmě se mění i vztah k Bohu. Nechci říkat, že cesta byla přímá. Roky 1925 – 1940 představují patnáct let klopýtání – a nejen pokud jde o studium i odkazy k české reformaci. Ale i klopýtání může být přínosné. Vezměte si úvodníky, které vycházely v Českém zápasu, nezáměrně o Jednotu bratrskou, o její zbožnost a řády. Čtete nacionalistické interpretace husitství... Ke střízlivějšímu pohledu církev dochází až k r. 1940 a později, když přichází konec liberalismu, konec nacionalismu, když přicházejí dvě diktatury za sebou – ta jedna velmi rychle, druhá plíživě poté. Církev musí znova provést sebereflexi a znova interpretovat. Dnes jsme se dostali do okamžiku, kdy musíme udělat totéž. Říct, proč jsme církví reformační, co je pro nás nosné z Husa a husitství, proč tvoří obojí jeden celek. Budeme muset opět vyjádřit určité věci – tradici, vztah k římskokatolické tradici, k II. vatikánskému koncilu – což je i podstata bohoslovecké práce. Je to i podstata toho, jak nyní přistoupíme k dědictví Husovu a k oslavám. Dnes nejde jen o zápas o Husa. Problém je, co s husitstvím – to si nesmíme nechat vzít. Co se týče oslav, na univerzitě budou tři (mám je na starosti, neboť jsem rektorovým pověřencem pro oslavy Husovy): Konference v září, kde se pokusíme pokračovat v tom, co započalo v Bayreuthu, dále od května do října výstava Hus a Univerzita Karlova a slavnostní shromáždění v Karolinu, kde by mělo zaznít, že Hus a husitství patří nerozlučně k sobě.

Pro naše aktuální bohosloví z toho vyplývá, že je nutné vést dialog s bohoslovím protestantským a katolickým – což se myslím děje – ale také znova dialog s bohatou českou křesťanskou minulostí. Není třeba připomínat, že k tomu je zapotřebí nejen vysoké akademické kvalifikace, ale také odvahy.

Přednesl jsem vám k zamyšlení několik podnětů a učinil tak místo prof. Kučery, který pro nemoc tady nemohl s námi být. Dovolte mi proto, abych mu toto zamyšlení dedikoval v naději, že i on vyjádří v blízké budoucnosti své názory a vize, týkající se dané problematiky.

SLUŽBA LAIKŮ V ČČSH – PROJEKT

Jiří Vogel

Na úvod své přednášky bych v krátkosti navázal na svou předchozí přednášku, kterou jsem měl právě v tomto sále před dvěma lety na synodě brněnské diecéze. Snažil jsem se v ní poukázat, jak se měnila ekleziologie ČČS(H) v souvislosti s proměnou prostředí, ve kterém církev působila. Mimořádně inspirující je v tomto ohledu zejména interakce mezi společností a církví za první republiky.²⁵ Demokratické principy mladé republiky se promítly i do uspořádání ČČS. Laici, kteří byli přizváni do všech úrovní vedení církve, se stali rovnocennými partnery duchovních. Vedle toho ČČS přijala za svůj program otevřené církve vůči společnosti: „naplnit současné snažení mravní a poznání vědecké duchem Kristovým“. Projekt demokratické, otevřené, sloužící církve navazující na starocírkevní, reformační a národní tradice se stal dynamickým elementem, který přitahoval lidi ze všech společenských vrstev.²⁶ Nejen přitahoval, ale také aktivizoval. Z iniciativy členů církve (většinou laických členů církve) vznikla řada charitativních, sociálních či zdravotnických projektů, vedle toho vznikala i sportovní, kulturní, vzdělávací, politická a další zájmová uskupení.²⁷

²⁵ Obsah přednášky je připravován k publikaci pod názvem: Jiří VOGEL. *Perspektivy a poslání církve v současné společnosti. Theologická revue.*

²⁶ Podle statistických údajů z roku 1949 měla ČČS již v roce 1930 více než tři čtvrtě milionu členů a v roce 1949 se jejich počet odhadoval na rovný milion. Vladimír SRB. *Statistická příručka církve československé.* Praha: ÚR ČČS, 1949.

²⁷ Konkrétně šlo například o charitativní a sociální odbory, odbory sociální péče či sesterská sdružení ČČS, které vznikaly na půdě jednotlivých náboženských obcí. Jejich činnost zahrnovala pořádání charitativních sbírek, zařizování prázdninových pobytů na venkově pro sirotky, pořádání dětských dnů a svátečních besídek, pořádání kvalifikačních kurzů apod. Pro velký úspěch sociálně charitativních sdružení bylo v roce 1934 za účelem profesionalizace sociální práce ustanoveno Ústředí sociální práce v ČČS. V řadě náboženských obcí fungovaly dramatické odbory, dramatické družiny či jednoty, které pořádaly nejružnější divadelní, většinou ochotnická představení. V některých případech si církev pronajímala i Národní divadlo. V řadě náboženských obcí se konstituovaly pěvecké a vzdělávací odbory, hudební akademie, sportovní spolky apod. Členové církve se také angažovali v celé řadě spolků, s nimiž spolupracovala církev jako celek i jednotlivé náboženské obce. Mezi nejvýznamnější patřily: Tělocvičná jednota Sokol, Československá obec legionářská, Volná myšlenka, Svaz národního osvobození, Československá obec hasičská, Chelčického jednota, Střelecká jednota, Kostnická jednota, spolek Krematorium apod. Výběr aktivit srov. zejm. *Český zápas*, roč. 1925, 1929, 1933.

Jak silně byl projekt otevřené, demokratické, sloužící církve spojen s demokratickou společností se ukázalo částečně již během okupace a v plné síle po nástupu komunistického režimu. Na základě programové ateizace společnosti začala komunistická strana radikálně omezovat společenské působení církví. Postupně byly utlumovány spolkové aktivity, až bylo angažmá církve až na vzácné výjimky omezeno na bohoslužbu, biblickou hodinu a katechezi.²⁸ Totalitní režim tak zasáhl zejména laické aktivity. Vlivem centralizace a bolševizace sportovních, kulturních, vzdělávacích, zájmových, zdravotnických a sociálních institucí ztratili laici takřka jakoukoli možnost církevně-spoolečenského angažmá. Kdo se chtěl ve společnosti nějak realizovat, mohl tak činit v režimem kontrolovaných institucích. Navzdory překážkám církev nepropadla depresi a pasivitě. Nalézala pramen inspirace v teologii biblického personalismu, sblížila se se světovým ekumenickým hnutím, objevila nové způsoby interpretace starokřesťanských učení, objevovala hlubinu liturgické tradice, pokusila se navázat na tradici české reformace, a zejména výrazně prohloubila svoji spiritualitu. Jde o výjimečné období, ve kterém teologie ČČS, podobně jako teologie světová dosahovala jednoho z vrcholných období. Generace duchovních tohoto období naučila žít církev nejen na okraji společnosti a bez velkých plánů a projektů, ale i ve spoléhání na Boha Otce, Syna i Ducha svatého.

Po sametové revoluci v roce 1989 se ČČSH již nepodařilo vrátit k formě otevřené a sloužící církve v té míře, jako tomu bylo za první republiky. Vedle vnějších důvodů – např. společnost si odvykla na přítomnost náboženství ve společnosti; čtyřicet let ateistické propagandy – jsem ještě donedávna hlavní důvody spatřoval v tom, že se církev během komunistického režimu příliš uzavřela do sebe, navykla si na vnučený a redukovaný způsob života – bohoslužby, pobožnosti, obřady, biblické, katecheze, pastorační. Byl jsem přesvědčen, že spolu s hlasy, že to nestačí, převládala dezorientace a ostych veřejně vystupovat, čemuž se po masivní ateistické kampani nedalo příliš divit. V současnosti bych tyto teze rád poopravil. Církev se ve skutečnosti pokoušela obnovit své aktivity ve společnosti již od začátku devadesátých let. Byla rozvinuta celá řada aktivit a vzniklo mnoho významných projektů. Duchovní se vraceli do škol, pokoušeli se organizovat tábory pro děti, dětské dny a různé kulturní aktivity, organizovali se sběry starého šatstva, objevil se fenomén duchovního v ne-

²⁸ I v tomto období, zejména v prvních dvaceti letech totalitního režimu, lze zaznamenat řadu laických aktivit a lze pozorovat i určité oživení v druhé polovině šedesátých let. Nejhorší situace nastává po nástupu normalizace a v souvislosti se sledováním církví státní bezpečností.

mocníci, ve vězení, v armádě a u policie. Řada duchovních si našla druhé světské zaměstnání, často ve školství, v sociálních službách, v nemocnici apod.²⁹

Přesto je zde zásadní rozdíl mezi angažovaností církve za první republiky a obnovou společenských aktivit v devadesátých letech 20. století. Ve dvacátých a třicátých letech hrála zcela zásadní roli ve společenských aktivitách laická angažovanost. Vliv laiků se v tomto období stává zřejmým už při sledování variability a necentralizovanosti církevních aktivit.³⁰ Duchovní by se ve společnosti, mimo svou obec ani moc angažovat nemohli, neboť klasické duchovenské činnosti – bohoslužby, pobožnosti, obřady, biblické hodiny, katecheze, pastorační práce – se konaly v tak velké míře, že vyčerpávaly celou jejich pracovní dobu a často i volný čas. Oproti tomu v posttotalitní ČČSH byly organizovány církevní aktivity zejména duchovními. Model „farář a jeho obec“, do kterého byla církev vehnána během čtyřiceti let duchovní nesvobody, se příliš vžil. Laici si zvykli, že hlavní váha aktivit spočívá na faráři, a faráři si zvykli, že od laiků se nemusí mnoho očekávat. Duchovní se tak chopili aktivit, které byly v prvních desetiletích po vzniku církve převážně v rukou laiků.

Myslím, že tento způsob smýšlení se výrazně odráží i v tématech posttotalitní teologické reflexe. Opět se tak potvrzuje pravidlo úzké souvislosti mezi ortopraxí a ortodoxií. Sledujeme-li teologickou práci církve od devadesátých let (například na připravovaných dokumentech církve), můžeme si všimnout, jak málo prostoru je v nich věnováno laikům. Věřoucí sekce Naukového výboru celá léta pracovala na dokumentu *Komentář k Základům víry*. Dnes je připraven ke schválení na sněmu *Stručný komentář k Základům víry* a dokument *Služby v církvi*. Mimo to se NVV vyjadřoval k dokumentu *Slovo Církve československé husitské k sociální etice*, k liturgickým úpravám, k úpravám obřadů a modliteb, k otázce rozvedených duchovních apod. Jaké je místo laiků v církvi, co je podstatou jejich služby, jakým způsobem by se tato služba měla v církvi projevat, v čem je jejich služba jedinečná, nenahraditelná „farářskou“ službou, o tom nebylo napsáno takřka nic. To, na co narážím, je, že o skutečné

²⁹ Například pražský biskup Karel Bican se krátce po svém nástupu pokusil prolomit uzavřenost náboženských obcí programem mimořádných duchovenských aktivit. Každý duchovní měl ve své náboženské obci vedle duchovenské služby dělat ještě něco jiného, nějakou zájmovou činnost, charitativní aktivitu, práci s dětmi apod.

³⁰ Některé z aktivit byly centralizovány za účelem profesionalizace, podpory a koordinace lokálních uskupení až ve třicátých letech. Například na začátku roku 1934 bylo pro velký úspěch sociálních a charitativních aktivit církve ustanoveno Ústředí sociální práce v ČČS. Srov. *Český zápas*, 49-50/1933, s. 388, 393.

laické službě se v posttotalitní církvi skoro vůbec nemluví.

Moje otázky v této souvislosti zní: Není právě toto jeden ze základních projevů klerikalismu? Není možné charakterizovat situaci, ve které se posttotalitní církev ocitla, a způsob života, který jí byl tehdejší režimem vnucen a který dodnes v církvi přetrvává, výrazem klerikalismu? Klerikalismem nemusí být nutně míněno prosazování zájmů církve politickými prostředky (politický klerikalismus), ale i stavění významu duchovních nad laiky. A to se podle mě může dít dvěma způsoby, zjevně a skrytě. Zjevně tehdy, když otevřeně hovoříme o svátostném kněžství jako o vyšší formě všeobecného kněžství namísto o jedné z forem všeobecného kněžství a když se nedokážeme podívat na církev jinak než na rozdělenou společnost pastýřů a jejich ovcí. Skrytě tehdy, když sami sebe chápeme jako církev demokratickou, presbyterní s episkopálními prvky, s vědomím, že ve všech církevních orgánech na vše dohlízejí laici, že předsedové rad starších jsou laici apod., ale nemyslíme si, že by bylo nutné se laické službě v církvi nějak zvlášť věnovat. Možná si to myslíme právě proto, že tuto otázku považujeme za jednu provždy vyřešenou, neboť význam laiků se obecně uznává tím, že se podílejí na spolurozhodování v církvi. Jsem přesvědčen, že základem všech forem klerikalismu je jen nejasné vědomí všeobecného kněžství všech věřících.

V této souvislosti bych rád připomenul dokument *Služby v církvi* a diskuzi, kterou v církvi vyvolal. Jednou z nejdiskutovanějších částí dokumentu se stala otázka, zdali by měli být služby kazatele, katechety a pastoračního asistenta vnímány jako služby laické nebo duchovenské. Nakonec byla zvolena laická povaha služeb. Důvodů pro toto rozhodnutí bylo několik. Některé byly ryze teologické, některé církevně politické. Důvody ani z nich vyvozené závěry ovšem nechci nijak hodnotit. K podobnému vývoji nakonec došlo i v katolické církvi, ve které papež Pavel VI. v roce 1972 zrušil tzv. nižší svěcení – lektora, exorcistu, akolytu (pomocník celebrujícího kněze), ostiáře (dveřník chrámu) a služby lektora a akolyty vymezil nově ve smyslu laických služeb a to k silné nevoli mnohých členů církve. Pozdější nově vzniklé služby jako pastorační asistence byly již od počátku v katolické církvi vnímány jako laická služba. Již z toho, že ČCSH není jedinou církví, která se musela touto otázkou zabývat, je zjevné, že nejde o záležitost, ke které lze vyslovit jednoznačný závěr. Ohniska všech tří nově vymezených služeb v církvi tvoří homilie, katecheze a pastorece, a to jsou nikoli laické, nýbrž typicky duchovenské služby, ke kterým je vyžadováno i příslušné teologické vzdělání. Jinými slovy jde o laiky, kteří konají podobnou službu jako duchovní nebo duchovním pomáhají. Nerad bych, aby má slova byla vnímána jako nějaká

zásadní kritika dokumentu. Naopak jasné vymezení nových služeb v církvi považují za nutné. Dokument dokáže živě reagovat na aktuální eklesiologické otázky, a to je jistě správné.

Z dokumentu je ovšem zjevné, že jde o služby svým způsobem quasi-klerikální, ve kterých je služba laiků vymezena v podstatě stejným způsobem jako služba duchovních. Jde tedy spíše o jakousi zvláštní přechodovou formu mezi laickými službami a službou duchovních. Pokud bychom zůstali pouze u vymezení těchto služeb, pak by platilo pravidlo, že všeobecné kněžství je odvozeno od kněžství svátostného, a nikoli, že svátostné kněžství vyrůstá z kněžství obecného nebo je jeho zvláštní formou. A to i kdybychom neustále dokola opakovali, že je to přesně naopak. Myslím, že z teologického pohledu to lze řešit jediné tak, že se vedle svátostného kněžství jako jedné z forem kněžství obecného vymezí i další formy obecného kněžství, a to včetně či zejména těch, které se službou duchovních bezprostředně nesouvisí a v mnohých směrech ji překračují. Myslím, že v tradici naší církve se nachází nejen v současné teologické reflexi, ale i v masivních laických aktivitách ČČS za první republiky dostatek podnětů k jasnějšímu vymezení variability forem laických služeb, majících svůj pramen ve všeobecném kněžství a čestné místo vedle formy svátostného kněžství. Jinými slovy myslím, že je nutné vnést do církve vědomí skutečného významu laických služeb, zdůraznit, jak je jejich služba jedinečná, že v ničem za službou duchovních nezaostává a že existuje celá řada služeb, které mohou věřící konat jediné tak, že žijí jako laici.

V této souvislosti bych rád učinil menší historický exkurz a poukázal na dekret Druhého vatikánského koncilu *Apostolicam actuositatem* (1965), který velice podrobně definuje službu tzv. laického apoštolátu.³¹ Studujete-li jej pečlivě v kontextu s naší teologickou tradicí, nelze si nevšimnout podobností mezi tím, co realizovala ČČS v období první republiky, a tím, k čemu chce dát dokument podnět. Dekret se snaží rozvinout zejména různorodost forem laického apoštolátu. Nejvýznamnější forma je spatřována ve zvěstování Krista v celku lidského života, v pomoci a v neublíživání druhým (AA 16). Apoštolát je věcí každého křesťana, i děti mají být Kristovými svědky mezi svými vrstevníky (AA 12). Apoštolát lze uskutečňovat adopcí opuštěných dětí, pomoci lidem v hmotné a mravní nouzi, výukou náboženství, péčí o seniory apod. (AA 11). Zvláštní pozornost je věnována sdruženým formám laického apoštolátu. Je oceňována jejich dynamičnost a samostatnost. Církevní hierarchie je

³¹ Srov. Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995. 603 s. s. 379–413.

vyzývána, aby do nich zasahovala jen v nezbytných případech (AA 18, 24). Dekret klade velký důraz také na vzdělávání laiků ve svědectví evangelia, na rozvíjení duchovních obnov, spirituálních cvičení, vzdělávacích seminářů pro laiky apod. (AA 31, 32). Mnohotvarost laických služeb ve spojení s dekretem rozvíjejí i další dokumenty katolické církve. Z těch nejdůležitějších bych rád jmenoval alespoň apoštolskou exhortaci Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* (1975)³² a posynodní list Jana Pavla II. *Christifideles laici* (1988).³³

Rok po uzavření koncilu (1966) se v Ženevě konala Světová konference pro církve a společnost, která je známá zejména tím, že na ní byla diskutována tzv. teologie revoluce,³⁴ a která dala i významné podněty k promýšlení laické služby. O dva roky (1968) později vyšel v *Theologické revue* článek „Křesťanský laik v církvi a ve světě“, jenž se odvolává právě na zmíněnou ženevskou konferenci a nepřímou v něm zaznívají i myšlenky dekretu o apoštolátu laiků. Článek je podepsán „Kolektivem laiků z Rudolfova“ a je zajímavý zejména tím, že je v něm vyjádřena nespokojenost laiků nad vlastní pasivitou a nerozvíjením problematiky tzv. laického apoštolátu. Termín, ke kterému dalo podnět laické hnutí v katolické církvi, si přivlastnila i ČČS. Laici zde píší, že by se rádi aktivně podíleli na službě církve a že nechtějí být jen pasivními členy, o které se duchovně pečuje. V textu se odráží i určitý stesk po prvních desetiletích církve, ve kterých byli laici hlavní hybnou silou formování církevního společenství.³⁵ Ještě v témže čísle *Theologické revue* upozornil v souvislosti se zmíněným článkem na nutnost obnovy laických aktivit Zdeněk Trtík.³⁶ O něco později Zdeněk Kučera v jedné ze svých studií hovoří o nutnosti řešit podíl laiků na zvěstování evangelia a nějak specifikovat formy obecného kněžství.³⁷ A nemohu vynechat ani disertační práci Vlastimila Zítka, který v závěru na poslední stránce apeluje na nutnost rozví-

³² Srov. PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975*. 2. vyd. Praha: Zvon 1990. 75 s.

³³ Srov. JAN PAVEL II. *Christifideles laici. Posynodní list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1988*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996. 128 s.

³⁴ K jejím hlavním tématům náleží právo na odpor v situaci moderní tyranie a význam revoluční podstaty Ježíšovy zvěsti v kontextu nové světové komunity.

³⁵ Srov. Kolektiv laiků z Rudolfova. Křesťanský laik v církvi a ve světě. *Theologická revue*, XXXIX/1968, s. 79–87.

³⁶ Srov. Zdeněk TRTÍK. Přítomnost a budoucnost církve. *Theologická revue*, XXXIX/1968, s. 69–79.

³⁷ Srov. Zdeněk KUČERA. Čestně v církvi československé. *Theologická revue*, XLI/1970, s. 41.

nutí otázek apoštolátu církve ve světě.³⁸ Později, v období normalizace ovšem tyto hlasy utichají. A po převratu v roce 1989 již na ně teologická reflexe církve v této intenzitě nenavázala.

Název článku jsem doplnil slůvkem projekt, neboť si myslím, že by bylo vhodné na tyto myšlenky navázat a připravit v církvi dokument, který by vydal jasné stanovisko k službě laiků v církvi. Přirozeně může vyvstat otázka, do jaké míry může nějaký dokument něco v církvi změnit. Přesto si myslím, že by mohl být určitým podnětem a inspirací pro všechny, kteří chtějí v církvi něco dělat. Takový dokument by měl zaujmout postoj, z kterého by bylo jasné, že laikům nenáleží jen nějaké čestné místo vedle duchovních, ale že jejich význam je jedinečný a zásadní. Mělo by v něm zaznít, že povolání k laické službě není nějakým nižším kněžským povoláním, které se projevuje zejména v pomoci duchovním u bohoslužebného stolu, četbou při bohoslužbě, příležitostnými homiliemi, pastoračí v obci, administrativní prací apod. Ale že oni sami vytvářejí služby, které jsou zcela nepodobné duchovenským činnostem, že služba laiků není pomoc kněžím, kteří toho mají hodně, ale že naopak duchovní má být laikům k dispozici radou i praktickou pomocí. Duchovní se přeci jen stará zejména o duchovní potřeby obce. Je určitě správné, když se duchovní snaží tuto hranici překročit a slouží i vně náboženské obce. Ale přirozeně nemohou prokazovat pravdu evangelia takovým způsobem jako laici, kteří se ve své rodině, sousedství či zaměstnání bezprostředně setkávají, hovoří a jednají s lidmi, které duchovní nemohou nijak zvlášť oslovit. Duchovní má v tomto smyslu omezenou oblast působení, jež se často kryje s hranicemi obce.³⁹

V dokumentu by se přirozeně mělo hovořit i o úkolech duchovních s ohledem na službu laiků. Duchovní by je měli informovat o tom, co všechno mohou v církvi konat, vytvářet laikům prostor pro jejich nápady, povzbuzovat je v jejich činnosti, vzdělávat je apod. I to je jedním z důvodů, proč by se církvi takový dokument vyplatil. V dokumentu by se

³⁸„Také otázky církve ke světu, existence církve pro svět, služby církve světu, potřebují dalšího promyšlení a rozpracování. Církev musí najít odvahu postavit všechny složky své organizace a instituce i sebe samu ve své celosti pod kritérium svého poslání ve světě, světu a pro svět, pod kritérium apoštolátu.“ Vlastimil ZÍTEK. *Eklesiologie v díle Dietricha Bonhoeffera, Karla Bartha, Emila Brunnera a eklesiologické principy Československé církve*. Praha: Husova československá bohoslovecká fakulta, 1968. 168 s. s. 138.

³⁹To byl například jeden z hlavních podnětů k vzniku tzv. dělnických kněží. Duchovní si hledali civilní zaměstnání, aby evangeliem zasáhli i lidi, se kterými by se normálně nikdy nasetkali, a to s vědomím, že lze oslovit opravdově člověka jenom tehdy, budete-li s ním žít v úzkých vztazích.

mělo hovořit nejen o individuálních formách laické služby, ale i o často opomíjených skupinových formách, které by měly mít s ohledem na spolkovou činnost církve za první republiky v ČCSH významný prostor. Z důvodu možné inspirace by se dokument měl zaměřit na mnohotvarost laické služby. Poukázat, že zdaleka nejde jen o zvěstování slovy, ale zejména konkrétními aktivitami, jako je sociální, charitativní, vzdělávací či sportovní činnost, práce s mládeží, rodinami i seniory apod. V řadě našich náboženských obcí se vytváří zajímavé projekty, o kterých se příležitostně dozvídáme v církevním tisku nebo na jejich webových stránkách. Proto by takový dokument měl též projít co nejširší církevní diskuzí a měli by se k němu vyjádřit přirozeně zejména laici sami, a to nejen kvůli možným námitkám, nýbrž zejména kvůli jedinečné perspektivě, inspiraci a nápadům.

Na závěr jednu krátkou úvahu. V druhém článku *Základů víry* je položena otázka: „Jaké jsou jiné názvy pro lid Kristův?“ A k tomu je připojena odpověď: „Jiné názvy pro lid Kristův jsou ‚lid Boží‘, ‚církev Kristova‘ a ‚církev Boží‘.“ Osobně tuto prostou větu vnímám jako důležitý text, který poukazuje na to, že výraz církev není jediným vyjádřením, které můžeme pro tuto realitu použít. Církev má mnoho jmen, která se vzájemně překrývají, ale mají i různé významy. Nelze říct, že by to byla pouhá synonyma výrazu církev. Jsou s výrazem církev spíše rovnocenné. Zároveň to poukazuje na nemožnost podat nějakou konečnou definici toho, co je církev a k čemu je poslána. Vždycky, když máme nějakou odpověď, tak se ukáže, že je to vlastně jen částečné, že je zde i jiný pohled, který je rovněž biblický. Církev je živá realita a každý pojem nebo definice zachycují jen určitý rys, proto nemůžeme být s úvahami o jejích tvářnostech nikdy hotovi. Vždy nám něco uniká a vždy se objeví i něco nového. Církev je svým způsobem i personální veličina. Její poznávání se podobá poznávání druhého člověka. Čím osobnější vztah, čím lépe člověka známe, tím více nás dokáže překvapit. Do tajemství druhého člověka i církve pronikáme jen s ohledem na jejich nezvěcnitelnost a neuchopitelnost. Vidět Boží obraz v člověku a církev jako tělo Božího Syna nás odkazuje k těmto transcendentním aspektům Boha, o němž v posledku dokážeme hovořit jen v paradoxech. Výraz „lid Kristův“ v sobě skrývá naléhavost povolání ke službě. Církev není jen společenstvím nebo shromážděním, které užívá milosti Boží blízkosti, ale v osobě Božího Syna je neustále vyzývána, aby se chopila svého povolání. Myslím, že onen zmíněný výraz „lid Kristův“ je pro nás důležitý zvláště dnes, kdy se ukazuje, že je důležitá nejen péče o společenství církve, ale i péče o svět, a to nemohou dělat jen duchovní, nýbrž všichni členové církve.

TEOLOG A CÍRKEV

K 100. výročí narození prof. Zdeňka Trtíka

Tomáš Butta

Úvod

V letošním roce si připomínáme 100. výročí narození prof. Zdeňka Trtíka – teologa a učitele Církve československé husitské. Svoji přednášku, jemu s vděčnou úctou věnovanou, s názvem „Teolog a církev“ jsem rozčlenil na tři části. První biografická část je stručným přehledem působení Zdeňka Trtíka v církvi a na fakultě s uvedením některých jeho prací. V druhé části jsou vybrány Trtíkovy živé myšlenky a formulace týkající se jeho pojetí oboru teologie a úlohy teologa v církvi. Ve třetí části se pokusím naznačit vztah Zdeňka Trtíka k naší církvi, včetně jeho kritického postoje k tradici modernistické, spojované liberalismem, a jeho zájem o Husa a husitské teologické myšlení, které se týká identity naší církve.

Profesora Zdeňka Trtíka jsem již osobně nezažil jako učitele na Husově československé bohoslovecké fakultě v Praze. Slyšel jsem ve svém mládí jen jedno jeho kázání v kostele sv. Jana Křtitele Na Prádle. Jeho literární dílo, s nímž jsem se od doby studií měl možnost seznamovat, budí udivující respekt. Můžeme v něm i s odstupem let nacházet mnohé trvalé myšlenkové a duchovní hodnoty. Jeho teologie není jen svědectvím o minulých náročných zápasech naší církve, ale jeho teologické myšlení a pohledy vedoucí k christologické a eschatologické perspektivě jsou možnou inspirací pro naši orientaci v současné době. Při přípravě svého příspěvku jsem si kladl otázky: Jak chápal prof. Trtík teologický obor? Na jakých základech teologie stojí? Jaký je vztah teologa k církvi? Co z díla Zdeňka Trtíka přetrvává do naší současnosti?

1. Životní cesta a dílo Zdeňka Trtíka

Český teolog a filozof Zdeněk Trtík⁴⁰ je jedním z nejvýznamnějších učitelů Církve československé husitské a současně osobností evropského rozměru.⁴¹ Narodil se 14. srpna 1914 v Kyjově na moravském

⁴⁰ Lášek J. B.: *Zdeněk Trtík*. In: *Slovník českých filozofů*. Masarykova univerzita. Brno. 1998, s. 593-594.

⁴¹ Kučera Z.: *Památce prof. Zdeňka Trtíka*. Theologická revue 1983, č. 5, s. 129-131.

Slovácku. V roce 1933 po maturitě na reálném gymnáziu v Kyjově začal studovat na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké v Praze, kde se tehdy připravovali spolu s evangelickými studenty na duchovenské povolání také bohoslovci Církve československé (husitské). Profil tehdejší fakulty tvořila na jedné straně liberální teologie prof. F. Žilky a na druhé straně směr blízký „teologii Slova“, kterou představoval J. L. Hromádka. Hromádka předvídal, že se Československá církev, vyznačující se tehdy teologickým liberalismem, vrátí ke klasické křesťanské tradici.⁴² Teologie Božího slova, představovaná Karlem Barthem a Emilem Brunnerem, výrazným způsobem ovlivnila Zdeňka Trtíka. Od roku 1935 byla na této fakultě utvořena československá sekce, kde přednášeli prof. Alois Spisar systematickou teologii, dr. František Kovář Nový zákon a dr. Gustav Adolf Procházka praktickou teologii. Vedle studia na fakultě v letech 1933-1937 prošel Zdeněk Trtík bohosloveckou výchovou v koleji dr. Karla Farského v Praze-Dejvicích. V roce 1937 přijal prostřednictvím patriarchy G. A. Procházky svátost kněžského svěcení. Byl ustanoven do duchovní správy v Praze na Malé Straně, kde v kostele sv. Jana Křtitele Na Prádle působil od roku 1937 až do roku 1947. V roce 1939 se oženil s Jaromírou – rozenou Polachovou. V roce 1940 se jim narodila dcera Jaromíra a v roce 1944 syn Zdeněk. Jako farář se intenzivně věnoval činnosti kazatelské, pastorační, výchovné a organizoval sociální službu.

Souběžně s duchovenskou činností prohluboval své teologické vzdělání. Studoval také na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Složil na teologické fakultě doktorské zkoušky a byl promován po skončení druhé světové války 4. července se zpětnou platností od 1. 2. 1940. V roce 1946 studoval na univerzitě v Cambridge v Anglii. Na základě habilitační práce „Vztah já - ty a křesťanství“ byl v roce 1947 jmenován docentem. V letech 1947-1950 byl přednostou I. odboru úřadu biskupa-patriarchy. V roce 1951 se stal vedoucím profesorem katedry systematické teologie na nově zřízené Husově československé bohoslovecké fakultě. Nastoupil tak na místo prof. Aloise Spisara, na kterého kriticky navazoval jako představitel biblického personalismu. V roce 1954 byl zvolen děkanem této fakulty a tuto funkci vykonával do roku 1956. V letech 1966-1968 byl děkanem podruhé. Na fakultě působil od roku 1950 až do roku 1979, kdy odchází do důchodu. Za tu dobu svého působení ovlivnil a formoval mnoho žáků, mezi které patří zejména jeho nástupce, systematický teolog prof. Z. Kučera, ale též dr. V. Zítek, dr. R. Medek, Mgr. M. Matyáš, Mgr. J. Tuček a mnozí další.

⁴² Srov. Smolík J.: *Evangelická teologie v českých zemích*. Teologické texty. 1998, č. 6, s. 193.

Z jeho rozsáhlé publikační činnosti uvedme některé tituly: Křesťanské učení o vykoupení Praha 1940; Duch Kristův a podstata křesťanství 1943; Cesta k Bohu (Úvahy nad učením CČS) 1947; Vztah já – ty a křesťanství Praha 1948; Vyznání víry 1949 (s O. Rutrem); Výklad Desatera 1950; Teologické úvahy (I. díl) – soubor statí z let 1936-1950 (vyd. 1952); Úvod do teologie církve československé 1963; Slovo víry Praha 1963; Život a dílo Sadhu Sundara Singha 1970; Život a víra ThDr. Karla Farského. Praha 1982 (spolu s V. Kadeřávkem). K jeho nejvýznamnější teologické tvorbě pro církve patří katechismus Základy víry Církve československé husitské,⁴³ široce diskutovaný a přijatý na sněmu v roce 1971 jako oficiální nauková norma. Stejně tak dodnes slouží jím sestavený Zpěvník, poprvé vydaný v roce 1957, kde je připojena také Trtíkova úvodní stať „Víra našich sborů“. Jeho odborné články nacházíme v Náboženské či Theologické revue, kalendáři Blahoslav, v Českém zápase a v dalších domácích i zahraničních časopisech.⁴⁴

Po odchodu z Husovy československé bohoslovecké fakulty se vrací do duchovní správy, nejprve v Praze 2 – Novém Městě v roce 1980, kde v blízkosti kostela sv. Václava Na Zderaze v Gorazdově ulici bydlel. Od roku 1981 byl ustanoven duchovním v náboženské obci v Praze 7 – Holešovicích. Umírá 24. června 1983 ve věku 69 let. Rozloučení s ním se konalo 4. července 1983 v Husově sboru v Praze – Holešovicích, kterého jsem se zúčastnil jako tehdejší student Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze.

V osobnosti Zdeňka Trtíka došlo nejen ke spojení konkrétní duchovenské praxe v obci s vytrvalým studijním úsilím, ale také později k propojení fakultní akademické činnosti s ideovou prací v církvi a pro církve. Na jedné straně psal odborné studie a skripta a na druhé straně je autorem řady publikací a článků teologicko-vzdělávacího charakteru určených pro členy církve. Konal přednáškovou činnost v zahraničí a současně se věnoval sněmovní práci, vedl církevní teologické konference duchovních a navštěvoval náboženské obce, kde kázal a konal rozhovory na aktuální věroučná témata.

⁴³ *Základy víry Církve československé husitské*. Ústřední rada CČSH, Praha 1975.

⁴⁴ Výběrová bibliografie je obsažena v publikaci *Slovo víry Zdeňka Trtíka*. Sborník z kolokvia věnovaného českému teologovi a filozofovi prof. dr. Zdeňku Trtíkovi. Uspořádal Tomáš Butta. Vydala Náboženská obec Praha 1 – Staré Město, Praha 2003, s. 66-78.

2. Teologie – její charakteristika a úkol v pojetí Zdeňka Trtíka

2.1 Vědecký a vyznavačský charakter teologie

Obsažné a široké téma „*teolog*“, „*teologie*“ se dotýká současné diskuse o charakteru, postavení a funkci teologie v církvi, na univerzitě a ve společnosti. Na jedné straně je pěstována a zdůrazňována „*církevní teologie*“ vykonávající myšlenkovou činnost pro konkrétní křesťanskou církev a její praxi. Na druhé straně je i v našem prostředí od roku 1990 rozvíjena „*univerzitní (akademická) teologie*“, která se účastní mezioborového dialogu na univerzitní půdě s požadavkem vysoké odborné kvalifikovanosti ve službě pluralitní společnosti.

Podle prof. Zdeňka Trtíka má mít teologie bezesporu **vědecký charakter**, ale současně jí nemůže scházet i vyznavačský zřetel. Teologie je vědeckou disciplínou, neboť používá vědecké metody.⁴⁵ Diskuse o vědeckém charakteru teologie vlivem Karla Bartha ustoupila zejména v německém protestantském prostředí do pozadí, protože podle něho nemusí teologie ospravedlňovat svou vlastní existenci, neboť jejím oprávněním a předpokladem je Boží zjevení.⁴⁶ Podle protestantského systematického teologa Wilfrieda Joesta má teologie co dělat s vědou, přestože tím, o čem mluví, překračuje hranice toho, co lze uchopit vědeckou metodou.⁴⁷ V současné diskusi o teologii jako vědě se v Římskokatolické církvi zdůrazňuje její spojení s duchovním životem a sapienciální charakter, neboť teologie je víc než věda, je „*moudrostí*“.⁴⁸ Vedle vědecké terminologie pracuje teologie s uměleckými prvky. Způsobem, jak hovořit o nevyslovitelném, je drama, symbol, metafora, podobenství.⁴⁹

Křesťanská teologie má dvojí charakter: teoreticko-vědecký a prakticko-náboženský.⁵⁰ Tento druhý **vyznaváčský, církevní a praktický charakter teologie** je příznačný právě pro Zdeňka Trtíka, aniž by to bylo jakkoli na úkor jeho vysoké odborné kvalifikaci. Říká: „*Všechna teologie má konec konců smysl praktický, nábožensko-církevní. Teologie, která je nesena zájmem pouze intelektuálně poznávacím, která chce*

⁴⁵ Srov. Trtík Z.: *Úvod do teologie. Díl I. Základ teologie ve zjevení*. Blahoslav Praha 1952, s. 14 – 17.

⁴⁶ Barth K.: *Boží božství a Boží lidství. Sedm kratších textů*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno 2005, s. 88-89.

⁴⁷ Joest W.: *Fundamentální teologie. Problémy základů a metody teologie*. OIKOYMENH, Praha s. 309.

⁴⁸ *Teologie dnes: perspektivy, principy a kriteria*. Přel. Ctirad Václav Pospíšil. Univerzita Palackého v Olomouci 2013, s. 62.

⁴⁹ Srov. Pospíšil V. C.: *Metoda v současné systematické teologii*. Teologické texty 1999, č. 3, s. 76.

⁵⁰ TRTÍK Z.: *Theologické úvahy I.*, Praha 1952, s. 120.

*být jen divácky nezaujatě poznávací, která je ovládána jednostranným ideálem být objektivní vědou, je teologie falešná.*⁵¹ Teologie je jím pochopena jako vyznání víry či apologie víry⁵² a její vyznavačský charakter je založen na vyznání víry církve. *„Úkolem teologie je, aby jasně a přesně vyjadřovala pravdu, kterou každý křesťan ve své víře a ve svém srdci prakticky zná. To je služba teologie křesťanství a její pomoc čistotě naší víry.*⁵³

Funkce teologie provázaná s funkcí církve je podle Trtíka trojí. První funkce církve je prorocká, která je spojena s analýzou společnosti a sebe samé. Druhou je obnovná, neboť v církvi jde o proměnu a přetváření člověka v novou křesťanskou osobnost. A třetí je koinonická, neboť se v církvi jedná o vytváření společenství mezi lidmi.⁵⁴

2.2 Víra, Bible a církev jako předpoklady teologie

Podle Zdeňka Trtíka *„Bůh, který stvořil svět a nese jej v každém atomu a okamžiku, zůstává skryt čistě vědeckému a filozofickému pohledu. Poznání řádu ve světě a logiky v dějinách není poznáním živého Boha.*⁵⁵ Člověk se nemůže zmocňovat svým poznáním Boha z vlastní vůle, jako se zmocňuje předmětu vědec. Bůh se musí k člověku, jenž by jej sám hledal marně, zjevit, musí se k němu sklonit.⁵⁶ Poznat Boha je možné jen ve víře.⁵⁷ *„Zrovna když se lidský rozum nejvíce namáhá proniknout k Bohu, Bůh se poznat nedává. A třebaš tehdy, když se člověk tohoto úsilí vzdal, poznal svou bezmocnost a omyl, setkává se s Bohem. Zatímco slavný vědec a filozof marně Boha hledá, raduje se prostý neučený člověk z živého obecenství s ním.*⁵⁸ Hlavním a vlastně jediným předmětem teologického myšlení je Bůh zjevený v Ježíši Kristu. Tato východisko teologie bylo i osobním vyznáním Zdeňka Trtíka: *„Vyznávám své přesvědčení, že jediným spolehlivým bodem, v němž je možno setkání s Bohem, je osobnost Ježíše Krista, k níž lze přijít a přivést.*⁵⁹ Poznat tohoto Boha je možné jen ve víře. Proto správná a pravdivá teologie je

⁵¹ Tamtéž, s. 118-119.

⁵² Tamtéž, s. 119.

⁵³ Trtík Z.: *Úvod do teologie církve československé. Theologické úvahy II.* Praha 1963, cit. s. 25.

⁵⁴ *Úvod do teologie*, s. 9-10.

⁵⁵ *Theologické úvahy I.*, cit. s. 104.

⁵⁶ Tamtéž, s. 105.

⁵⁷ *Theologické úvahy II.*, s. 82.

⁵⁸ *Theologické úvahy I.*, cit. s. 133.

⁵⁹ Tamtéž, cit. s. 134.

možná jen tam, kde je víra.⁶⁰ Teologie je podle Trtíka odkázána na **víru**.⁶¹ Pro teologa je tak rozhodujícím kritériem křesťanská víra v osobním i církevním rozměru.

Zdeněk Trtík podává ve svých spisech a studiích řadu formulací a charakteristik víry, z nichž nejznámější je jeho personalistické pochopení ve smyslu osobního vztahu. Víra je „*osobní vztah poslušné důvěry ke zjevenému Bohu*“.⁶² Také Základy víry charakterizují víru jako „*důvěru a poslušnou oddanost Bohu*“.⁶³ Ve studii „Hlavní linie křesťanské víry“ píše: „*Víra není pouhou teorií, pouhou soustavou názorů a poznatků, nýbrž celoživotním postojem, novou kvalitou lidského života.*“⁶⁴ Nejde přitom o pouhou individuální víru teologa, nýbrž o jeho účast na náboženském životě skupiny, církve a na její tradici.⁶⁵

Jako představitel tzv. biblické teologie či teologie Božího slova považuje za základní pramen teologie **Bibli**. „*Jediným jasným a dostatečným dokumentem plného Božího zjevení až dosud je Písmo svaté čili Bible.*“⁶⁶ Podle Karla Bartha, který Trtíka ovlivnil, je úlohou teologie nejprve a především exegeze Písma svatého.⁶⁷ Podobně u Zdeňka Trtíka se setkáváme s formulací, že teologie je v podstatě výkladem Bible,⁶⁸ „*biblickým slovníkem*“.⁶⁹ Ačkoliv v Římskokatolické církvi je zdůrazňováno v polemice s protestantismem, že křesťanství je náboženstvím Božího Slova, nikoli knihy,⁷⁰ přesto je považováno studium Písma svatého za „*duši teologie*“, jak je to vyjádřeno v dokumentu druhého vatikánského koncilu De verbum.⁷¹ Písmo svaté by mělo podpírat a provázet celou teologickou práci, neboť teologie se zabývá „*pravdou evangelia*“ (srov. Ga 2,5) a tuto pravdu může poznávat jedině tehdy, jestliže studuje normativní svědectví o ní v kánonu Písma svatého.⁷² U Trtíka se setkáváme s chris-tocentrickou interpretací Bible. Pro teologii má Bible základní význam

⁶⁰ *Theologické úvahy II.*, s. 82; srov. *Úvod do teologie*, s. 11.

⁶¹ *Úvod do teologie*, 1952, s. 11.

⁶² TRTÍK Z.: *Odpovědnost naší teologie (Z přednášky při uvedení v úřad děkana dne 15. 10. 1954)*. Náboženská revue Církve československé. Praha 1955, cit. s. 10.

⁶³ *Základy víry Církve československé husitské*. Ústřední rada ČČSH, Praha 1975, ot. 100.

⁶⁴ *Theologické úvahy II.*, s. 62.

⁶⁵ *Theologické úvahy I.*, s. 153.

⁶⁶ *Úvod do teologie*, cit. s. 11.

⁶⁷ BARTH K.: *Boží božství a Boží lidství*, s. 93.

⁶⁸ *Úvod do teologie*, s. 79.

⁶⁹ *Theologické úvahy II.*, s. 189.

⁷⁰ *Teologie dnes*, s. 15.

⁷¹ *De verbum*. čl. 24 (*Dokumenty II. vatikánského koncilu*). Zvon Praha 1995, s. 122).

⁷² *Teologie dnes*, s. 22.

podle něho právě v tom, že podává duchovní obraz Ježíše Krista. Tento obraz je posledním kritériem veškeré křesťanské teologie i kritériem teologického užívání Bible.⁷³

Dalším z charakteristických znaků Trtíkovy teologie je její **sepětí s církví**, konkrétně s Církví československou husitskou. Výrazně církevní charakter teologie byl zřejmý u Karla Bartha, jak již představuje název jeho monumentálního díla „Die Kirchliche Dogmatik“ (Církevní dogmatika). Podle něho není teologie žádnou soukromou věcí, ale je věcí církve.⁷⁴ Shodně tak Zdeněk Trtík vyslovuje názor, že teologie není samostatnou vědou, není podnikem jednotlivce nebo skupiny lidí, nýbrž je orgánem pravdy v církvi.⁷⁵ Stejně tak se Trtík inspiruje u Paula Tillicha a uvádí jeho stanovisko, že křesťanská teologie je a může být nesena pouze církví.⁷⁶

Teologie není samoúčelná, nýbrž směřuje k praktickému uskutečnění Boží spásné vůle, jejímž orgánem ve světě je obecnství a práce církve.⁷⁷ Trtík říká, že žádný věřící a zároveň kritický křesťan a bohoslovec nemůže žít bez církevního a bohoslužebného společenství.⁷⁸ Kde není možné skutečné „**komunium**“ osobních vztahů mezi lidmi, tam také není možné skutečné křesťanství a pravá teologie.⁷⁹ Církev je Trtíkem pochopena především jako „**existenciální komunium**“, založené na osobních vztazích.⁸⁰

2.3 Církev potřebuje nauku a teologii

V biblickém pojetí není předmětem víry učení, nýbrž sám Ježíš Kristus. Učení je pouhým služebným prostředkem.⁸¹ Náboženská zkušenost a křesťanská víra vzniká ze svědecké víry o Ježíši Kristu, nikoli z hlásání dogmatických abstrakcí učení. Ty mohou pouze již danou víru a živou náboženskou zkušenost ujasňovat a upevňovat.⁸² Skutečná a živá víra nevzniká z právní a mocenské závaznosti učení, nýbrž z jeho autority vnitřní,

⁷³ *Theologické úvahy I.*, s. 53.

⁷⁴ Barth K.: *Boží božství a Boží lidství*, s. 95.

⁷⁵ *Úvod do teologie*, s. 12.⁷⁰

⁷⁶ *Theologické úvahy I.*, s. 153.

⁷⁷ *Úvod do teologie*, s. 12.

⁷⁸ *Theologické úvahy I.*, s. 121.

⁷⁹ Tamtéž, s. 157.

⁸⁰ Tamtéž, s. 161.

⁸¹ *Úvod do teologie*, s. 84.

⁸² *Theologické úvahy I.*, s. 141.

náboženské.⁸³ Nauka církve má svůj smysl a své poslání jen tehdy, jestliže lidem v církvi pomáhá setkat se s živým Bohem, který k nám přichází ve svém Slovu a sděluje se nám jako Duch svatý.⁸⁴ Nauka víry je zde k tomu, aby **sloužila Božímu Slovu**.⁸⁵

Jednou z podmínek, bez nichž církev nemůže plnit své poslání v přítomné době, je správné a pravdivé náboženské myšlení, správná a pravdivá křesťanská teologie.⁸⁶ Ve své době – v čase zápasu o Základy víry v ovzduší ovládaném ateistickou atmosférou totalitní doby Zdeněk Trtík vyslovuje názor: „*Církev bez jasného a určitého učení, bez jasného a určitého katechismu, musí v prostředí určitého a pevného vědeckého a filozofického názoru zahynout.*“⁸⁷

Úkolem teologie je kriticky sloužit zvěstování a skutečné víře církve neustálou konfrontací tohoto zvěstování a této víry s pečlivě rozpoznávaným evangeliem.⁸⁸ Mezi vírou, hlásáním a teologií je souvztažnost. K víře a k Bohu nelze dospět bez správného hlásání (kázání, kérygmatu) a ke správnému hlásání nemůže církev dospět bez správné teologie, věrouky, katechismu a kréda – jedním slovem bez správného učení.⁸⁹

Nesprávné je podceňování teologie v církvi, jak na to ve své době prof. Trtík upozorňoval: „*Není věru v mnohých našich duchovních mnoho chuti k bolestnému zápasu o osvojení si pevných základů víry, osobního přesvědčení a ke kritickému kladnému teologickému myšlení. Skutečná vážnost a závaznost křesťanské víry je těžko přijatelná, duch se jí brání. Teologie, která k ní ukazuje, není vítána.*“⁹⁰ Přitom podle Trtíka každá nesprávná teologická teze má často nedozírné důsledky v praktické zbožnosti a v celém životě církve.⁹¹ A Karl Barth dokonce vyslovuje myšlenku, že církev bez řádné teologie by se stala dříve či později pohanskou.⁹² Teologie je pro Bartha i Trtíka nutnou **kritickou sebereflexí církve**. Současně má teologie **univerzální charakter**. Křesťanská církev a teologie nemůže zůstat lhostejná k ničemu, co se děje, co existuje ve světě, co znemožňuje nebo buduje osobní vztahy mezi lidmi. Příroda a kultura, politika a život sociální, válka a revoluce, filozofie a věda,

⁸³ Tamtéž, s. 140.

⁸⁴ *Theologické úvahy II.*, s. 82.

⁸⁵ Tamtéž, s. 82.

⁸⁶ Tamtéž, s. 82.

⁸⁷ Tamtéž, cit. s. 158.

⁸⁸ Tamtéž, s. 89.

⁸⁹ Tamtéž, s. 156.

⁹⁰ *Theologické úvahy I.*, cit. s. 305.

⁹¹ Tamtéž, s. 120.

⁹² Barth K.: *Boží božství a Boží lidství*, s. 92.

umění, manželství a rodina – toto vše patří legitimně do zorného pole a zájmu teologie.⁹³

2.4 Myšlenky o poslání teologa

Karl Barth hovořil o teologii ve smyslu, že je mezi všemi vědami nejkrásnější vědou. Avšak mezi všemi vědami je také vědou nejtěžší a nejnebezpečnější. Při ní může člověk skončit v zoufalství a co je ještě horší, ve zpupnosti.⁹⁴ O **náročnosti teologie** hovořil i Zdeněk Trtík. Upozorňuje, že teologie není záležitostí, která se dá dělat levou rukou vedle hlavních zájmů filozofických nebo politických. Teologie nemůže být snižována na pouhý nezbytný prostředek k dosažení církevní kariéry.⁹⁵

Teologové jsou vázáni zvláštní **odpovědností**. Podle Trtíka na nich spočívá větší míra odpovědnosti za duchovní a myšlenkový stav v církvi než na ostatních. Odpovídají za to, zda je v církvi více víry než skepse, více jasnosti než temnoty, více jistoty než bezradnosti a zmatku.⁹⁶ Proto je požadována pro toto povolání věrohodnost, zralost, píle a křesťanský vztah lásky k druhým. Teolog totiž plodí víru nebo nevěru, myšlenkovou jasnost nebo skepsi také svými činy a svým životním příkladem. Má-li on nedůvěru v dílo křesťanství a církve, nepomůže jeho slovo, svědčící o opaku.⁹⁷ Pomocí je jen vážné probíjení se a protřpení ke skutečné vnitřní jistotě a myšlenkové jasnosti víry.⁹⁸ Trtík říká, že teologa neudrží v zápase, který vede a musí vést, ani akademický titul, ani akademický úřad, nýbrž jen opravdová a vážně vydobývaná náboženská a teologická jistota, k níž je potřebí hodně času, hodně opravdovosti, hodně sebezapření a práce.⁹⁹ „**Tajemství teologického vůdcovství v církvi je velmi jednoduché a prosté. Záleží v pouhé osobní opravdovosti a důslednosti teologa a ve skutečné lásce k člověku, který nikým ani tajně ani zjevně nepohrdá.**“¹⁰⁰

Pokora teologa má vycházet z vědomí, že koná službu celku církve. Pokora teologů záleží v tom, že mluví pokorně a skromně o svých individuálních teologických systémech a názorech, pokud je mají, nýbrž i v tom, že svou teologii pokorně slouží víře celé církve, kterou vyjadřuje

⁹³ *Theologické úvahy I.*, s. 157.

⁹⁴ Barth K.: *Boží božství a Boží lidství*, s. 88.

⁹⁵ *Theologické úvahy II.*, cit s. 57.

⁹⁶ *Theologické úvahy I.*, s. 176.

⁹⁷ Tamtéž, s. 177.

⁹⁸ Tamtéž, s. 177.

⁹⁹ Tamtéž, s. 177.

¹⁰⁰ Tamtéž, cit. s. 178.

její Credo, v tom, že teolog nemá a nechce mít jinou víru a teologii než tu, kterou má celá církev.¹⁰¹ Teologové sice tvoří a formulují učení církve, ale jen celá církev prostřednictvím svých zástupců na sněmu může rozhodnout, zda toto jimi formulované učení vyjadřuje skutečnou víru církve.¹⁰² Trtík klade otázku: „*Náleží-li sněmu v otázkách učení pouze kompetence rozhodování, zda přijaté předložené věroučné návrhy vyjadřují obecnou víru církve, komu náleží v církvi autorita vykládati ducha Kristova?*“ A na takto položenou otázku odpovídá: „*Jedině a pouze odborné teologii, tj. celému sboru všech teologů, nejen teologu jednomu nebo několika ze všech. Jenom v této kolektivitě (kolegialitě) je záruka poměrné objektivnosti výkladu a rozhodnutí.*“¹⁰³ Teolog má být schopen kolegiality, dialogu a spolupráce.

3. Zdeněk Trtík teologem Církve československé husitské

3.1 Trtík a první generace ČČS(H) z řad modernistů

Vztah Zdeňka Trtíka k modernistické a liberální generaci teologů Církve československé (husitské) probíhal v kritickém napětí vůči nim, zvláště vůči svému předchůdci, systematickému teologovi prof. Aloisi Spisarovi.

Trtík si byl vědom toho, že **liberální teologie od dob osvětenství a katolický modernismus**, vyznačující se kladným vztahem ke kultuře a rozumu, tvoří významné kořeny teologie Církve československé. Upozorňoval však, že nejsou jediné, ale náleží k nim též kořeny biblické, scholastické i reformační.¹⁰⁴ Trtík na liberálním křesťanství kriticky zhodnotil přirozené poznání Boha a v optimistických koncepcích zásadní podcenění skutečnosti hloubky lidského hříchu. Liberální teologie byla kritická vůči Písmu a křesťanství avšak nekritická vůči axiomatům moderní kultury a filozofie.¹⁰⁵ Z liberální teologie přijala Církev československá (husitská) **tři velká témata: svobodu svědomí, respekt k vědecké pravdě** neboli shodu teologie s ověřenými vědeckými poznatky a **náboženskou zkušenost**. Tato témata i nadále zůstala živá, avšak byla Zdeňkem Trtíkem přijímána kriticky a ve svém novém vymezení byla vřazena do soustavy biblické teologie založené na Božím zjevení v Kristu. Všechna tato tři té-

¹⁰¹ *Theologické úvahy II.*, cit. s. 39.

¹⁰² Tamtéž, s. 40.

¹⁰³ *Theologické úvahy I.*, cit. s. 146.

¹⁰⁴ *Odpovědnost naší teologie*, s. 9.

¹⁰⁵ *Odpovědnost naší teologie*, s. 8.

mata jsou obsažena i v Základech víry. V případě svobody svědomí jde o svobodu křesťanského svědomí v odpovědnosti Ježíši Kristu.¹⁰⁶ K otázce vědeckého poznání světa a jeho vývoje se vyslovují Základy víry ve smyslu, že vědecké poznání a víra jsou dvě odlišné kategorie.¹⁰⁷ V případě náboženské zkušenosti se nejedná o náboženský subjektivismus, nýbrž o zkušenost víry s objektivním Božím slovem.¹⁰⁸

V dobových diskusích byl Zdeněk Trtík viděn některými představiteli a členy církve jako nositel teologie zavádějící „cizí“ protestantskou ortodoxii do prostředí naší církve, která historicky vzešla z katolického modernismu. Jeho teologie se mohla jevit jako zcela jiná a odlišná, než byla teologie první generace Církve československé husitské prezentovaná prof. Aloisem Spisarem, který zdůrazňoval racionální objektivní teismus. Zdeněk Trtík podrobil kritice jeho teologická východiska i některé jeho myšlenkové závěry. Přesto o něm dokázal mluvit s oceněním, když například uvádí, že „*v díle Spisarově katolický modernismus i moderní protestantská teologie jsou v mnohém střízlivě korigovány dobrou křesťanskou tradicí a scholastickou erudicí.*“¹⁰⁹ Mohlo se zdát, že došlo k určité diskontinuitě v myšlenkovém ideovém vývoji církve. Teologickému vývoji Církve československé husitské věnuje své práce prof. Zdeněk Kučera, který hovoří o „*kopernikánském obratu*“. Prof. Kučera upozorňuje, že teologové zakladatelské generace, kteří byli v padesátých letech stíháni výtkou liberalismu, nebyli liberály v německém vědeckém či anglickém duchovním stylu, nýbrž byli katolickými modernisty radikálního ražení.¹¹⁰ Nástupem tzv. biblické teologie Zdeňka Trtíka nedošlo k diskontinuitě teologického vývoje Církve československé husitské. Změnila se radikálně doba, změnila se politická a společenská situace, na kterou bylo nutné nově reagovat a vyrovnávat se s ní i myšlenkově, teologicky.¹¹¹ Trtík tak učinil z hlediska **biblického personalismu a existencialismu**. Jednalo se v té době o existenční zápas o církve a o samou její podstatu.¹¹² V tomto zápase sehrál Zdeněk Trtík jako teolog rozhodující úlohu.

¹⁰⁶ Srov. *Základy víry ČČSH*, ot. 49.

¹⁰⁷ „Vědecké poznání světa a jeho vývoje víru ve Stvořitele světa neruší, nýbrž naopak této víře odpovídá na otázku, jak byl svět stvořen a jak v něm Bůh tvoří“ (*Základy víry ČČSH*, ot. 112).

¹⁰⁸ Srov. *Základy víry ČČSH*, ot. 99.

¹⁰⁹ *Odpovědnost naší teologie*, cit. s. 9.

¹¹⁰ Kučera Z.: *Hoře a milost. Ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. Brno 2001, s. 65.

¹¹¹ Srov. KUČERA Z.: *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha 1988, s. 91

¹¹² Kučera Z.: *Hoře a milost. Ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*, s. 65.

3.2 Vztah k odkazu Karla Farského a jeho interpretace

Zvláštní vztah respektu měl Trtík k prvnímu patriarchovi Karlu Farskému. Jeho osobností a myšlením víry se zabýval od počátku svého teologického působení v Církvi československé husitské po celou dobu až do posledních chvil svého života. Věnoval mu řadu svých studií i poslední publikaci.¹¹³ Farského literární odkaz podle Trtíka vykazuje **dva póly**. Jeden je určován jeho snahou o **oslovení veřejnosti poznamenané náboženskou skepsí**. Zde je ve Farského literárním díle zřejmý přístup z hlediska liberální teologie a racionalismu a jeho aktualizace křesťanské zvěsti je podmíněna kulturním obzorem jeho doby. Druhý pól tvoří jím budované **vnitřní základy duchovního života v obcích**, ke kterým patří Liturgie, Agenda a Zpěvník. Vychází z Písma a klasické křesťanské tradice, včetně české a světové reformace. I když zde jsou zřejmé jeho liberální přístupy, nejsou tak zásadní.¹¹⁴ Jestliže Alois Spisar se snažil systematicky uspořádat a vyložit Farského modernisticky a liberálně interpretované křesťanství, pak naopak Zdeněk Trtík navazuje na tuto stránku Farského spirituality, vycházející z Písma a klasického křesťanství. U Trtíka je zcela zřejmý jeho hluboký vztah vůči Farskému, k jeho víře, zbožnosti a svědeckému dílu. Snažil se o kladné porozumění Farskému a o výklad jeho teologických názorů na jedné straně v souvislosti s klasickou křesťanskou tradicí a na druhé straně v kontextu vývoje světové teologie, jako například „demytologizace“ a existenciální interpretace Rudolfa Bultmanna.¹¹⁵

3.3 Husitství v Trtíkově teologické reflexi

Významné je Trtíkovo **teologické rozpoznání husitské reformace** jako vlastní autentické tradice Církve československé. Reflekoval husitství a českou reformaci teologicky jako zápas o pravdu evangelia a o pojetí pravé víry. Zabýval se stěžejními věroučnými tématy spojenými s českým reformátorem Mistrem Janem Husem. Napsal studie o Husově chápání víry,¹¹⁶ o jeho pojetí autority Písma, tradice a rozumu¹¹⁷ a o jeho nauce o církvi.¹¹⁸ Svůj zájem Trtík rozšířil na celou českou reformaci.

¹¹³ Kadeřávek V.; Trtík Z.: *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Blahoslav Praha 1982.

¹¹⁴ *Odpovědnost naší teologie*, s. 12.

¹¹⁵ Srov. TRTÍK Z.: *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Blahoslav Praha 1982, s. 90-92.

¹¹⁶ Trtík Z.: *K Husovu pojetí víry*. *Theologická revue*, 1972, s. 157-165.

¹¹⁷ Trtík Z.: *Husův odkaz a oba principy reformace*. In: *Hus stále živý. Sborník studií k 550. výročí Husova upálení*. Uspořádal Miloslav Kaňák. Praha 1965, s. 38-44.

Věnoval se tématu víry a skutků u bratrského bohoslovce Lukáše Pražského¹¹⁹ a zabýval se rozбором dokumentu České konfese.¹²⁰ Upozorňoval, že v nauce a zbožnosti naší církve se vyskytují motivy Husova učení o církvi, sociální důrazy, pochopení Božího království jako christokracie – Kristova panství nad světem a celou společností, husitské pojetí a praxe večeře Páně, liturgický princip zachovávající mešní strukturu, a nikoli protestantskou bohoslužbu.¹²¹ Husitství nechápal Trtík jen historicky, ale především jako duchovní program, na který naše církev navazuje.¹²²

Zájem o Husa, husitství a teologické dědictví období české reformace se stal podle Trtíka otevřeným aktuálním úkolem naší teologie. Říká: „*Úkolem naší teologie zůstává Husův reformační odkaz plně otevřít, přetlumočit a na úrovni světového teologického poznání zaktualizovat. K tomuto úkolu se dostává naše teologie teprve nyní. Nutnost probíjení obecně závazných biblických a křesťanských principů v církvi byla zatím naléhavější.*“¹²³ „*Byla-li naše teologie v minulosti vzhledem k izolaci církve nucena prostředkovat své církvi především obecně křesťanské hodnoty a obzory, aby jí otevřela cestu k ekumenismu, může se nyní věnovat také upevňování její duchovní souvislosti s její domácí reformační tradicí, jejímž zdrojem zůstává Husův reformační odkaz. Husitství, jak mu správně rozuměl Farský, žilo dějinně v celé české reformaci. Proto „dokončit českou reformaci“ znamená v tomto smyslu „dokončit husitství“.*“¹²⁴ Heslo „dokončit reformaci českou“ chápeme jako těžít z české reformace, navázat na ni, pokračovat v ní a aktualizovat ji v naší přítomné době. Důležité bylo Trtíkovo zvlášť prozíravé zasazení se o název „*husitská*“, který byl připojen k názvu naší církve na sněmu v roce 1971.

3.4 Co z díla Zdeňka Trtíka přetrvává

Trtíkův pozoruhodný teologický vklad se ukazuje stále živým a aktuálním i v naší přítomnosti. Je to zcela zjevné na třech skutečnostech spojených s jeho jménem, které se dotýkají naší současnosti a mají zřetelný dosah do života naší církve. Tou první jsou Základy víry, druhou

¹¹⁸ Trtík Z.: *K Husovu učení o církvi*. Theologická revue 1972, s. 93-192.

¹¹⁹ Trtík Z.: *Moderní prvky v teologii Lukáše Pražského*. In: *Československá církev a Jednota bratrská. Sborník k 500. výročí staré Jednoty bratrské*. Uspořádal Miloslav Kaňák. Praha 1967, s. 68-81.

¹²⁰ Trtík Z.: *Teologické místo České konfese*. Theologická revue 1976, s. 61-66.

¹²¹ Trtík Z.: *Československá církev a husitství*. Theologická revue 1969, s. 66.

¹²² Tamtéž, s. 66.

¹²³ Tamtéž, s. 65.

¹²⁴ Tamtéž, cit. s. 66-67.

doplnění názvu církve o charakteristiku „husitská“ a třetí Zpěvník, který stále užíváme.

Po probíhající diskusi v minulých letech se téma **Základů víry** opět dostává na pořad jednání VIII. sněmu. Základy víry jsou pozoruhodným uceleným dílem a současně od jejich vzniku v období druhé světové války a po ní nás dělí již řada desetiletí. Zdeněk Trtík sám napsal v sedmdesátých letech minulého století jejich výklad, který byl zveřejněn až v roce 2004.¹²⁵ Stručný komentář¹²⁶ připravený naukovým výborem pro VIII. sněm otevírá možnost nového pohledu na některé otázky, avšak s tím, že celek věroučného díla je zachován. Tento přístup k Základům víry se zdá být v intencích Zdeňka Trtíka.

Připravujeme se na Husovo 600. jubileum v roce 2015, ve kterém nám právě Trtíkův teologický **zájem o Husa a husitství** může být velmi potřebnou inspirací a myšlenkovou vybaveností a dotýká se současně bytostně identity naší církve.

Nezbytnou knihou pro duchovní a liturgický život církve je **Zpěvník**. Zdeněk Trtík se spolupracovníky připravil nejen revidovaný Farského zpěvník, ale utvořil tak nový Zpěvník, který byl vydán poprvé v roce 1957. A od té doby vychází i s jeho stručným věroučným výkladem „**Víra našich sborů**“.¹²⁷ Je symbolické, že k opětovnému vydání Zpěvníku dochází právě v roce 100. výročí jeho narození. Tato jeho konkrétní práce na Zpěvníku a jím složené některé texty duchovních písní¹²⁸ jsou **dokladem jeho probíjované jistoty víry, osobitého tvůrčího obdarování a příkladem jeho teologie sloužící církvi a Ježíši Kristu**.

Z pramenů a literatury:

BARTH Karl: *Boží božství a Boží lidství. Sedm kratších textů*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno 2005. ~ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Zvon Praha 1995. ~ GIBELLINI Rosino: *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří 2011. ~ JOEST Wilfried: *Fundamentální teologie. Problémy základů a metody teologie*. OIKOYMENH, Praha. ~ KADERÁVEK Václav; TRTÍK Zdeněk: *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Blahoslav Praha 1982. ~ KUČERA Zdeněk: *Hoře a milost. Ke kořenům teologie církve*

¹²⁵ Trtík Z.: *Uvedení do základů víry*. Theologická revue 2004, č. 1 (předmluva Zdeněk Kučera), s. 85-123.

¹²⁶ *Stručný komentář k Základům víry ČČSH a některým jejich formulacím*. Návrh věroučné sekce naukového výboru VIII. sněmu ČČSH. Sněmovní centrum. Říjen 2012.

¹²⁷ Trtík Zdeněk: *Víra našich sborů*. In: *Zpěvník Církve československé*. Praha 1957, s. 9-26.

¹²⁸ Srov. *Zpěvník Církve československé husitské*. Praha 2005, píseň č. 255 „Sláva ti, Bože“.

radikálního modernismu. Brno 2001. ~ KUČERA Zdeněk: *Památce prof. Zdeňka Trtíka*. Theologická revue 1983, č. 5, s. 129-131. ~ KUČERA Zdeněk, THOT Daniel, VOGEL Jiří: *Zdeněk Trtík. Teolog Církve československé husitské*. Pedagogická fakulta UHK, Hradec Králové 2005. ~ LÁŠEK Jan Blahoslav: *Zdeněk Trtík*. In: *Slovník českých filozofů*. Masarykova univerzita. Brno. 1998, s. 593-594. n SMOLÍK Josef: *Evan-gelická teologie v českých zemích*. Teologické texty. 1998, č. 6, s. 193. n POSPÍŠIL Václav Ctirad: *Metoda v současné systematické teologii*. Teolog-ické texty 1999, č. 3, s. 75-78. ~ *Slovo víry Zdeňka Trtíka*. Sborník z kolokvia věnovaného českému teologovi a filozofovi prof. dr. Zdeňku Trtíkovi. Uspořádal Tomáš Butta. Vydala Náboženská obec Praha 1 – Staré Město, Praha 2003. ~ *Stručný komentář k Základům víry CČSH a některým jejich formu-lacím*. Návrh věroučné sekce naukového výboru VIII. sněmu CČSH. Sně-movní centrum. Říjen 2012. ~ *Teologie dnes: perspektivy, principy a kriteria*. Přel. Ctirad Václav POSPÍŠIL. Univerzita Palackého v Olomouci 2013. ~ TRTÍK Zdeněk: *Theologické úvahy I.*, Praha 1952. n TRTÍK Zdeněk: *Úvod do teologie. Díl I. Základ teologie ve zjevení*. Blahoslav Praha 1952. ~ TRTÍK Zdeněk: *Odpovědnost naší teologie (Z přednášky při uvedení v úřad děkana dne 15. 10. 1954)*. Náboženská revue Církve československé. Praha 1955, s. 4-15. n TRTÍK Zdeněk: *Víra našich sborů*. In: *Zpěvník Církve československé*. Praha 1957, s. 9-26. n TRTÍK Zdeněk: *Úvod do teologie církve československé. Theologické úvahy II*. Praha 1963. ~ TRTÍK Zdeněk: *Husův odkaz a oba principy reformace*. In: *Hus stále živý. Sborník studií k 550. výročí Husova upálení*. Uspořádal Miloslav Kaňák. Praha 1965, s. 38-44. ~ TRTÍK Zdeněk: *Moderní prvky v teologii Lukáše Pražského*. In: *Československá církev a Jednota bratrská. Sborník k 500. výročí staré Jed-noty bratrské*. Uspořádal Miloslav KAŇÁK. Praha 1967, s. 68-81. ~ TRTÍK Zdeněk: *Československá církev a husitství*. Theologická revue 1969, s. 66. ~ TRTÍK Zdeněk: *K Husovu pojetí víry*. Theologická revue, 1972, s. 157-165. ~ TRTÍK Zdeněk: *Teologické místo České konfese*. Theologická revue 1976, s. 61-66. n TRTÍK Zdeněk: *K Husovu učení o církvi*. Theologická revue 1972, s. 93-192. ~ TRTÍK Zdeněk: *Uvedení do základů víry*. Theo-logická revue 2004, č. 1 (předmluva Zdeněk KUČERA), s. 85-123. ~ VOGEL Jiří: *Církev v sekularizované společnosti (studie k husitské eklezi-ologii)*. Brno 2005. ~ *Základy víry Církve československé husitské*. Ústřední rada CČSH, Praha 1975. ~ *Zpěvník Církve československé*. Praha 1957. ~ *Zpěvník Církve československé husitské*. Praha 2005.

TEOLOGICKÁ PRÁCE OD VI. SNĚMU PO SOUČASNOST – ZÁKLADY VÍRY A DALŠÍ DISKUSE NAD NIMI

Petr Šandera

Úvodní poznámky

1. Nepojednávám celkově o teologické práci v období od L. P. 1981 po současnost. To by muselo zahrnovat všechny obory a podobory teologie, publikace a práce učitelů fakulty, církevních teologů a grémií. Tento úkol přesahuje mé momentální možnosti.
2. Zaměřuji se pouze **na další diskusi nad ZV**. Svě zamyšlení nabízím jako **malou rekapitulaci před závěrečným zasedáním VIII. sněmu**.
3. Látku jsem uspořádal chronologicky, podle toho, jak se texty objevily a byly publikovány.
4. Některá fakta nemám momentálně doložena písemnými prameny a opírám se tu o své vzpomínky a zkušenosti z uvedeného období.

Základy víry CČSH, jejich vznik a smysl

Genese a obsah Základů víry CČSH je dostatečně znám. Mohu odkázat na některé texty. Základní fakta a souvislosti shrnuje ve své předmluvě k publikování Trtíkova Uvedení do Základů víry prof. Z. Kučera¹²⁹ a dále např. T. Butta v přednášce Základy víry ve sněmovních pramenech a teologickém dialogu.¹³⁰

ZV CČSH jako nauková norma

V čem tato normativnost spočívá? Nejedná se o neměnné, nadčasové definice.¹³¹ Již od svého počátku nebyly ZV chápány a zamýšleny jako „*dogmatické formulace, předkládané údům církve k závaznému věření... výpovědi (=ZV) nejsou předmětem víry, nýbrž jsou **projevem theo-***

¹²⁹ **Dokument Uvedení do Základů víry Zdeněk Trtík** in ThR 1/2004 s. 85nn; předmluva prof. Kučery na str. 85-90

¹³⁰ Butta, T. **Základy víry ve sněmovních pramenech a teologickém dialogu** přednáška Praha - Žižkov květen 2004. Poskytnuto členům naukového výboru

¹³¹ Cit. **Základy víry CČSH** Praha 1975 **Předmluva** s. 4: „*Základy víry nejsou ani konfesí ani křesdem ani učebnicí, nýbrž **pomocí k jednotnému životu víry všech věřících, i k jednotné zvěsti a učitelské činnosti církve**...*“ Jde o citát vyjádření věroučné komise ideové rady z 13. 12. 1953 obsažený též v předmluvě k 1. vydání Základů víry patriarchy F. Kováře in **Základy víry Církve československé husitské** Praha 1958 s. 5

logického myšlení k získání pevné a spolehlivé myšlenkové základny v církvi.“¹³² Jsou „jednotnou theologickou interpretací víry, obsažené v základních symbolických dokumentech čs. církve, tj. v liturgii, učení, kředu a ostatních sněmovních usneseních i ve zpěvníku a agendě, pod nejvyšším měřítkem slova Božího, dosvědčeného v Písmě svatém.“¹³³

ZV vyjadřují **pochopení pravdy evangelia v určité historické situaci a zároveň jsou východiskem pro neustálou aktualizaci evangelia.**¹³⁴ Proto jejich přijetí neruší předchozí věroučné normy, ale vykládá je v nové situaci, staví je do nového kontextu¹³⁵ (kontinuita i diskontinuita). ZV tvoří **normativní součást živé tradice Církve čs. husitské.**

Exkurs: Různá pojetí tradice. 1) Důraz na obsahy (znění, formulace) a jejich věrné (nezměněné) předávání nebo 2) důraz na živost toho, co je předáváno. Oba přístupy si můžeme znázornit na podobenství o hřivnách (Mt 25,14-30). První přístup k tradici odpovídá služebníkovi, který ze strachu svěřenou hřivnu zakopal a pak neporušenou vykopal a vrátil. Druhý přístup odpovídá služebníkům, kteří se s hřivnami pustili do podnikání, riskovali, ale nakonec svěřené bohatství rozhojnili.

Pojetí ZV ukazují na to druhé. Nejde o uchovávání formulek a definic, nýbrž o odkazování k živé pravdě evangelia. Ta není ve formulacích. Ty na pravdu pouze ukazují. Tento postoj vyžaduje vyvážený vztah k tradici (úctu i tvořivou svobodu). Na jedné straně nepohrdat formulacemi (mají svůj význam; nejsou náhodné a podružné), ale na druhé straně neztotožnit s nimi Pravdu samu.

¹³² Cit. Předmluva k 1. vydání Základů víry od F. Kováře **Základy víry Církve československé husitské** Praha 1958 s. 5

¹³³ Citát vyjádření věroučné komise ideové rady z 13.12.1953 obsažený též v předmluvě k 1. vydání Základů víry patriarchy F. Kováře in **Základy víry Církve československé husitské** Praha 1958 s. 5

¹³⁴ Cit. Předmluva „Základy víry prošly v letech 1955-57 církevní diskusí, byly v roce 1958 oficiálně vydány ústřední radou Církve československé husitské, rozšířeny v náboženských obcích i v zahraničí. **Tak tvoří fakticky další úsek v průběhu věroučné tradice Církve československé husitské, veřejně prohlášený VI. sněmem za základ věroučení Církve československé husitské a východiskem pro neustálou aktualizaci evangelia v následující generaci.**

¹³⁵ Cit. Předmluva „V současné době se jeví naléhavá **potřeba tuto tradici z hlediska jednotného principu Ducha Kristova, jako pravdy evangelia promyslet a vzhledem k situaci církve nově vyložit.** Zejména je potřebí odstranit věroučné napětí mezi Liturgií a Učením. Tento úkol jakožto základ pro neustále pokračující výklad pravdy evangelia a bohosloveckou orientaci pro sjednocení a dotvoření řádů a spirituality Církve československé husitské mají v našem dějinném údobí plnit Základy víry. **Základy víry uvedené nepominutelné naukové dokumenty neruší, nýbrž pod biblickou normou Ducha Kristova vzájemně sjednocují a uvádějí na společnou naukovou základnu, odpovídají současnému myšlenkovému a bohosloveckému vývoji, kazatelství a zbožnosti i ekumenické orientaci Církve československé husitské.**“

Tu totiž nikdy nemáme v držení. Ona se nám otvírá v *řečišti tradičního procesu*¹³⁶ (tvořivého, otevřeného a riskantního zápasu o pochopení a živé předávání Božího slova.)

Věrnost obsahu a intenci evangelia někdy přímo vyžaduje změnu formulací a zápas o nová vyjádření.

Diskuse nad ZV

V době svého přijetí za naukovou normu mají ZV za sebou již dlouhou historii. ZV jsou spjaty s určitým pojetím teologie (historicko-kritická metoda; personalismus) i s konkrétní dějinnou situací církve. Tato východiska se promítají do formulací. Uvědomění si těchto souvislostí a východisek pomáhá odbourávat mnohá nedorozumění a nepochopení¹³⁷ (lepší porozumění kontextu vzniku). Nové metody, pohledy, výzvy a situace však otevírají také nové pohledy a otázky. Z odstupu se jeví některé formulace zavádějící, nepřesné či nedostačující. (To si uvědomoval krátce po přijetí ZV prof. Trtík – viz **Uvedení do Základů víry** 1973).

Přijetím ZV za naukovou normu se otevírá nová etapa diskusí nad nimi či pokusů o ni. **Při této diskusi nešlo a nejde jen o Základy víry, ale zcela logicky také o sebepochopení Církve čs. husitské v radikálně změněné situaci.** Proto tato diskuse neprobíhá klidně, věcně a racionálně, ale projevují se při ní různé vášně, strachy i naděje. **Průběh této diskuse vyjevuje na jednu stranu faktický stav církve** (sílu-slabost, jistotu-nejistotu apod.), **ale zároveň potvrzuje spjatost ZV s životem církve** (potvrzení jejich normativnosti).

Malé shrnutí některých momentů tohoto procesu (ze subjektivního pohledu)

1. Osobní vzpomínka. Studium osmdesátá léta. Kritické výhrady zejména ke christologickým článkům (134 – Ježíšův lidský původ; 148, 149 – prázdný hrob a vzkříšení a dále některé články týkající se vztahu Ježíše k Bohu – zdůrazňování lidství na úkor božství). Inspirace biblickými texty a starokřesťanskou tradicí, která je pro mou duchovenskou generaci určující.

¹³⁶ Viz Heller, J. **Traditionsprozess in der Auffassung der Prager Alttestamentler** in Von der Schrift zum Wort. Das Alte Testament zwischen gestern und heute Berlin 1990 s. 11-15

¹³⁷ Např. Formulace o vzkříšení v ZV chce čelit „*nesmyslnému předpokladu, že tělo Vzkříšeného zaujímá 'v nebi' určitý prostor*“, Trtík, Z. **Uvedení do Základů víry** in ThR 1/2004 s. 109

2. Otevřený dopis věřícím Církve československé husitské (říjen 1991). Vzešel ze skupiny mládeže z Brna (VŠ studenti; společenství získalo svou vitalitu ze změny společenské situace.). Je ukázkou iniciativy zezdola. Měl formu otevřeného dopisu. Poukazoval na rozpory mezi vírou členů církve a textem ZV a vyzýval k revizi Základů víry.

„Všichni si uvědomujeme vážnost situace, v níž se Církev československá husitská nachází. Hledají se příčiny i způsoby řešení současné krize, diskutuje se o hospodářských záležitostech i změně organizace práce. Teologické otázky pak má řešit věroučný sněmovní výbor VII. sněmu CČSH, který má za úkol vypracovat do příštího zasedání sněmu opravný komentář k Základům víry CČSH, přijatým dne 17. 10. 1971. O výsledcích práce této komise však není nic známo. A to přesto, že především to, co církev zvěstuje, se odráží v jejím životě a ona obecná víra církve je tvořena zcela konkrétní osobní vírou jednoho každého z nás. A protože se za svou církev cítíme před Pánem Ježíšem odpovědni, rozhodli jsme se takto veřejně svou víru vyjádřit.

Rozhodující autoritou pro naši víru je Písmo svaté; a dále ekumenická starokřesťanská tradice a tradice české reformace. Ztotožňujeme se s apoštolským vyznáním víry, které shrnuje konkrétní dějiny spásy. To znamená, že věříme, že Ježíš Kristus je pravý člověk a pravý Bůh (J 1,1-14; J 10,30; J 14,8-10; J 10,38) byl počat z Ducha svatého a narodil se z Marie Panny (L 1,26-38; Mt 1,20), za naše hříchy byl ukřižován a třetího dne byl tělesně vzkříšen (Lk 24,30; L 24,37-43; Mt 28,9; J 20,11-18; J 20,26-29; J 21,12-13).

Některé články Základů víry jsou však v rozporu nejen s naší vírou, ale přímo s Písmem svatým.“ Následuje citace čl. 134, 148, 149.

„Domníváme se, že za víru je skutečně odpovědný každý z věřících a myslíme si, že rozpory v oficiálním učení CČSH trápí nejen nás. Proto prosíme každého, kdo se s naší snahou o revizi Základů víry CČSH ztotožňuje, aby nás podpořil svým podpisem pod tento otevřený dopis...“

Původní verze má 35 signatářů. Připojilo se k němu i několik duchovních různých generací. Vedení církve na něj reagovalo jako na akci nepoučených lidí. Problém není v ZV, ale v lidech, kteří jim nerozumí. Ti mají být poučeni. Žádný dialog nepokračoval.

3. Teologická konference v Brně (srpen 1993) zaměřená k odkazu prof. Z. Trtíka a k revizi Základů víry představuje větší impuls oficiálnějšího charakteru. TK 1993 vypracovala závěrečný dokument (4 strany

textu A4) a ustavila pracovní skupinu, která se dále asi 1 rok pravidelně scházela a diskutovala aktuální otázky a připravovala podklady. Tehdejší vedení církve však nemělo zájem na dialogu. Ze strany vedení i části církevní veřejnosti byla TK 1993 vnímána jako pokus o zpochybnění identity církve a „*návrat před rok 1924*“ (V. Zítek) či dokonce jako pokus „*o rozvrat církve*“.¹³⁸ Následovaly pokusy obnovit Jednotu duchovenstva a etablovat ji jako věroučnou platformu, jejímiž členy měly být duchovní, kteří věří, že „*Josef byl Ježíšovým otcem*“, že „*Ježíš nebyl vzkříšen v těle*“ apod.¹³⁹

V reakci na kritiku byly ZV ve svém doslovném znění brány některými jako „*petrifikovaná věrouka*“, „*neměnný výraz identity naší církve*...“.¹⁴⁰ Že je takové pojetí v rozporu s teologickým bádáním, tradicí naší církve i samotnými ZV, netřeba dodávat. Takové chápání, jakkoli psychologicky pochopitelné, je výrazem nejistoty a obavy o místo CČSH v ekumeně a nakonec i slabé, nejisté víry v Boží působení.

Trvalá bolest uvedeného období byl deficit dialogu, důvěry a podezřívání spojené s obavami o identitu CČSH. Dnes je problémem zaneprázdněnost jinými otázkami (organizační, právní a ekonomické) a přetrvávající nedůvěra v teologii a její přínos životu církve.

Závěrečný dokument TK 1993 datovaný 7. 8. 1993 uvádí tato věroučná témata:

a) večeře Páně a eucharistická přítomnost

„Vedle svátosti kněžského svěcení se theologická konference zamýšlela rovněž nad pochopením večeře Páně v CČSH a konstatovala, že zde došlo k věroučnému posunu. Shodla se na stanovisku, že Ježíš Kristus je ve večeři Páně reálně objektivně přítomen. Přítomnost Ježíše Krista ve večeři Páně je vázána na živly chleba a vína ne proto, že by ony samy byly nositeli Kristovy přítomnosti, ale proto, že Kristus večeři Páně ustanovil skrze ně.

Církev by měla tento posun reflektovat v definování svého učení.“¹⁴¹

b) některá christologická témata (Ježíšův původ, vzkříšení a prázdný hrob)
„Základy víry ve svých christologických člancích zdůrazňují Ježíšovo lidství, aniž by stejně zdůrazňovaly jeho božství. Myslíme, že by bylo na místě užít starokřesťanskou formulaci: pravý Bůh a pravý člověk.

¹³⁸ Zdroje nutno dohledat. Viz reakce časopisu Nový zápas; nejvíce zřejmě Nový zápas 8/93 (v knihovně brněnské DR toto číslo chybí.)

¹³⁹ Zdroje nutno dohledat.

¹⁴⁰ Příspěvky v Novém zápase.

¹⁴¹ Cit. **Závěrečný dokument z theologické konference CČSH konané v Brně 1.-7. VIII. 1993** část 3)

Čl. 134, který soudí, že Ježíš byl synem Josefovým a Mariiným, převádí theologickou problematiku na rovinu biologickou. Písmo svou zvěstí o Ježíšově početí z Ducha svatého a narození z Marie Panny vyjadřuje theologickým způsobem, že v Ježíši vstupuje do našeho světa plně Bůh pro naši spásu. Tento vstup není výsledkem lidských možností, ale darem milosti Boží.

Vzkříšený Kristus vstal podle naší víry v těle. Jde ovšem o tělo oslavené, duchovní, které na rozdíl od těla našeho je skutečností eschatologickou. Zvěst o Kristu vzkříšeném v těle vyjadřuje identitu Ukřižovaného se Vzkříšeným. Tělesné vzkříšení zahrnuje i kosmologický ráz spásy v Kristu. (I tělo a hmota jsou zahrnuty do spásy v Kristu.)¹⁴²

4. Zásady k předloze VII. c. sněmu NÁHLEDY VÍRY (alt. Názory víry n. Pohledy víry). Text vypracovaný prof. ThDr. Z. Kučerou. Strojopis o rozsahu 3 strany A4 textu, datovaný 2/2/1993, byl předán pracovní skupině TK 1993, která jej studovala a připomínkovala. Myšlenky zde uvedené rozpracovány v dalších textech prof. Z. Kučery na téma ZV a husitské teologie.¹⁴³

Hlavní myšlenky:

ZV představují ucelenou strukturu. „Proto ze ZV nelze neorganicky nic vybírat, ani je měnit či doplňovat náhledy, jež vycházejí z jiných předpokladů...“

Jako řešení do budoucna se navrhuje **cesta interpretace textu ZV**. Neměnit text ZV, ale interpretovat jej příloženým sněmovním textem.

*ZV nutno interpretovat a nově vyložit i pochopit a to pro každou generaci, aby nauka CČSH zůstala živá a nová generace se s CČSH mohla ztotožnit.*¹⁴⁴ Navrhuje jako interpretaci ZV nový sněmovní doku-

¹⁴² Cit. **Závěrečný dokument z theologické konference CČSH konané v Brně 1.-7. VIII. 1993** část 4)

¹⁴³ Kučera, Z. **Christologická a eklesiologická otázka v CČSH dnes. Referát pro generální synodu duchovních 1.3. 1994** in ThR 2/1994 s. 17-19; Kučera, Z. **Vlny husitské teologie** in ThR 3/1998 s. 35-41;

Kučera, Z. **Apoštolská víra – předpoklady výkladu Základů víry** in ČZ 4/1999 (14/2/1999)

Kučera, Z. **Husitská teologie – obzor výkladu Základů víry** in ČZ 12/1999 (6/6/1999)

Kučera, Z. **Základní otázky husitské teologie** in ThR 1/1999 s. 8-12

Kučera, Z. **První část komentářů k Základům víry** in ThR 2/1999 s. 23-38

Kučera, Z. **Principy husitské teologie a jejich rozvinutí** in ThR 4/1999 s. 79-83

¹⁴⁴ Cit. Kučera, Z. **Zásady k předloze VII. c. sněmu NÁHLEDY VÍRY**

(alt. Názory víry n. Pohledy víry) s. 1

ment. V budoucnu by měly být publikovány ZV spolu s novým interpretačním sněmovním textem.

Text obsahuje východiska a pozadí ZV a naznačuje aktuální témata. V eklesiologii přijmout princip *successio apostolica* ne ve smyslu církevně-právním, „*nýbrž jako princip spirituálně-ekumenický*“. S tím souvisejí změny v pojetí svěcení a úřadu i teologie eucharistie. „*Kristus je přítomen reálně ve svém těle, v konkrétním společenství a živly chleba a vína jsou toho nutnou pečeti*.“¹⁴⁵

K otázce Ježíšova lidského původu: „*Parthenogenese je signem, znamením, že Bůh, který je přítomen při početí každého člověka, byl při početí Kristově přítomen zvlášť kvalifikovaně. To není přijetí masivní mariologie*.“¹⁴⁶

Vzkříšení navrhuje prof. Kučera interpretovat jako „*transformaci soma fyzikon v soma pneumatikon... Kristus nebyl létající nebožtík, nýbrž Vzkříšený z nového bytí*.“¹⁴⁷ Důraz se tu klade na Kristovu moc v Duchu svatém, „*kteřá přetvořila a tvoří svět novým*“.

5. Revize biblické dokumentace a drobné úpravy textu ZV CČSH (3. zasedání VII. Sněmu 28/8/1994; publikováno in Úřední zprávy CČSH 2/1994.)

Revizi biblické dokumentace připravil prof. dr. Zdeněk Sázava. Drobné úpravy textu se týkaly článků 2; 237; 239; 242; 247; 250; 254; 264; 266; 279; 296. Kromě 2. čl. se změny týkají textu Desatera podle ČEP a Modlitby Páně podle znění užívaného členskými církvemi ERC.

Kompletní text ZV včetně revidované biblické dokumentace nebyl dosud publikován tiskem. V elektronické podobě k dispozici na <http://www.cesh.cz/view.php?id=135> bez biblické dokumentace a bez úprav odhlasovaných sněmem 1994.

6. Do svolání VIII. sněmu - přípravné práce – publikace v odborném i církevním tisku (viz poznámka 143)

¹⁴⁵ Cit. Tamtéž s. 2 dole.

¹⁴⁶ Cit. Tamtéž s. 3 nahoře

¹⁴⁷ Cit. Tamtéž s. 3 uprostřed.

7. Svolání VIII. sněmu - zadání úkolu

1. zasedání VIII. sněmu 8. 1. L. P. 2000 zvolilo sněmovní výbory a jejich funkcionáře a vytyčilo následující úkoly v oblasti nauky:

„1) vypracovat komentář k Základům víry, eventuálně eklesiologickou předlohu

2) vytvořit věroučný dokument s názvem *Náhledy víry*.“

První setkání NVV se uskutečnilo 13/4/2000 na HTF UK. V úvodním referátu nastínil prof. Kučera myšlenku komentáře a témata, na něž by se měl komentář zaměřit. Ústřední téma – eklesiologie (pojetí úřadu a večere Páně). Poukázáno na důležitou roli hermeneutiky. Jsou texty, do kterých nelze zasahovat (Písmo, AP, NC, malé a velké krédo). „*Nedá se nijak zasahovat ani do ZV, nikoli z důvodů, že by šlo o nějaký svatý text, (již Trtík říkal, že je to text dobově omezený), nýbrž kvůli jeho přísné logice. Při změně byt' jednoho článku se zhroutlí celá stavba ZV. ZV potřebují pouze interpretaci a to již ne v otázkách a odpovědích, nýbrž jako souvislý text.*“¹⁴⁸

Přidělení referátů na základě rozčlenění na kapitoly podle ZV. Ke každému tématu referát a oponentura. Obojí pak projednáváno v plénu a ve společném čtení profilována konečná podoba textu. Výsledkem procesu první text komentáře (sborník pracovních textů) publikovaný v únoru 2001¹⁴⁹ a předložený k celocírkevní diskusi.¹⁵⁰

8. Publikování textu prof. Z. Trtíka Uvedení do ZV

Text sám datován 8/1/1973. Osud textu mezi sepsáním a jeho objevením mi není znám. Proč nebyl publikován ve své době? Kdo jej objevil a připravil k vydání?

Přepsán a dán k dispozici členům NVV ThDr. Tomášem Buttou, tajemníkem sněmu, dne 12/1/2004 (přípis č. j. 168/04 – 8/ sněm) s tím, že bude publikován v církevním tisku. Zvláštní pozornosti byla doporučena část nadepsaná „*Evangelium ve věku vědy a techniky (Základy víry III., 111 – 113)*“¹⁴⁸. Podle původní představy měl být text publikován v edici *Rozhledy víry*. Nakonec se tak stalo v *Theologické revui* 1/2004. Předmluvu napsal prof. Z. Kučera.

¹⁴⁸ Cit. **Zápis z 1. zasedání naukového výboru VIII. sněmu 13.4.2000-HTF UK**

¹⁴⁹ **Komentář k Základům víry ČČSH in VIII. sněm ČČSH. Pracovní texty sněmovních předloh. První část.** Praha sněmovní centrum únor 2001 s. 3-37

¹⁵⁰ Sněmovní centrum eviduje 20 došlých připomínek k tomuto komentáři. Nejdiskutovanější část se týkala kněžství. Viz např. přípis emeritního biskupa ThDr. Rudolfa Medka z 20. 5. 2001

Předpokládám, že text Trtíkova Uvedení je v duchovenském sboru dostatečně znám a není tedy potřeba jej blíže představovat.¹⁵¹ Seznámení se s Uvedením do Základů víry“ prof. Trtíka významně přispělo k další sněmovní práci a potvrdilo jak myšlenku komentujícího uvádění do ZV, tak i konkrétní vyjádření k dílčím otázkám. Pro další práci představuje tento text významnou pomoc a inspiraci. Přesto nestačí pouze jej publikovat. Odstup mezi rokem 1973 a současností si žádá novou interpretaci.

9. Komentář k Základům víry CČSH. Sborník pracovních textů (publikováno v listopadu 2004; rozsah 50 stran textu A5). Text dán k diskusi církevní veřejnosti.

Nejvíce diskutovaná a kritizovaná byla poměrně krátká závěrečná část **o kněžství**.¹⁵² Původní verze textu vypracovaná J. Vogelem¹⁵³ byla podstatně přepracována plénem výboru.

Jádro problému (již od dob Z. Trtíka – viz **Kněžství Boží církve**,¹⁵⁴ **Norma a tradice svěcení kněžstva v CČSH**¹⁵⁵) tvořil **vzájemný vztah různých forem ordinované služby** (jáhenství – kněžství – biskupství). Jedná se o **3 stupně** nebo **3 formy**? Vogelův návrh obsahuje oboje v pořadí stupně-formy. Plénum NVV jen formy. Obava z hierarchizace. A dále **otázka biskupského svěcení nebo zřízení**.

Nakonec byly otázky týkající se ordinované služby (úřady) zapracovány do další sněmovní předlohy zvané Služby v církvi.

¹⁵¹ Nejčastěji se cituje pasáž z oddílu Víra základů víry v modlitebním a svátostném životě církve (ZV V.-VI.) ze strany 114. Dovolím si ještě ocitovat ukázkou z oddílu o prázdném hrobu a vzkříšení: „Z povýšení Vzkříšeného do bezprostřední blízkosti Otce Základy víry soudí, že vzkříšený Kristus není v žádném smyslu hmotné tělo, nýbrž duchová osobnost a existence. Chtějí tím čelit nesmyslnému předpokladu, že tělo vzkříšeného Krista zaujímá v „nebi“ určitý prostor... Formulace Základů víry o prázdném hrobu a tělesném zmrtvýchvstání (149) není přesná a mohla by vést k nedorozumění. Věcně v ní jde o prázdný hrob jako důkaz tělesného zmrtvýchvstání Ježíšova. Proto je třeba smysl této odpovědi upřesnit. Není vyloučeno, že nalezení prázdného Ježíšova hrobu je historická skutečnost. Jde však o to, že tato skutečnost nemůže být základem víry v Ježíšovo vzkříšení, protože již tehdy byla a stále může být vykládána různě. Historický základ může mít i údaj „třetího dne“. Stěží jej však můžeme považovat za spolehlivé časové určení události vzkříšení, která jakožto eschatologická a lidskému pohledu skrytá nemůže být přesně časově stanovena. Vzhledem k pevnému místu tohoto údaje v prvokřesťanské tradici je pravděpodobné, že třetího dne po ukřižování se přihodila první setkání se Vzkříšeným.“ (cit. tamtéž s. 109n)

¹⁵² Viz např. ostrá kritika D. Frýdla **Referát o svátosti kněžství** datováno říjen-listopad 2005

¹⁵³ Poslední verze datována 3/5/2004

¹⁵⁴ Trtík, Z. **Kněžství Boží církve** in ThR 1976/5 s. 137-141

¹⁵⁵ Trtík, Z. **Norma a tradice svěcení kněžstva v CČSH** in ThR 1977/10 s. 93-96

Po vydání Komentáře (Sborníku) následovaly dlouhé diskuse týkající se metodiky a dalšího postupu, ujasňování si toho, co znamená komentář a komentování (vztah komentáře a komentovaného díla; základních principů teologické tradice; věroučné důsledky přijetí komentáře k ZV apod.; návrh D. Tonzara na vytvoření 3 komentářů¹⁵⁶).

V době, kdy se k vydání připravovala 1. verze Komentáře (sborník), stanovil si NVV na svém zasedání 23. 9. 2004 následující témata k dalšímu zpracování:

- pojetí církve (ekleziologie)
- pojetí úřadu (kněžství)
- svátosti - zejména svátost večeře Páně a kněžského svěcení
- některé kapitoly christologie, zejména narození z Marie Panny, Kristovo vzkříšení a prázdný hrob.¹⁵⁷

Na následujícím zasedání v Brně 19. a 20. 11. L. P. 2004¹⁵⁸ byly tyto okruhy rozšířeny ještě o další témata:

- teologická reflexe významu svědků Páně a tradic s nimi spojených (otázka svatých)
- vztah k Písmu (inspirace)
- otázky křesťanské eschatologie (vzkříšení), modlitby za zesnulé.¹⁵⁹

10. Stručný komentář k Základům víry a některým jejich formulacím. (1. verze asi květen 2006; další verze 2010 a nakonec 2012).

Poprvé předložen během dlouhých metodologických diskusí během roku 2004¹⁶⁰ a zapadl. Později znovu připomenut a nakonec učiněn východiskem pro další práci NVV.

Stručný komentář obsahuje tyto části:

I. Víra Církve československé husitské v současném ekumenickém kontextu je souhrnem nauky na základě biblického zjevení a starokřesťanské

¹⁵⁶ Jeden malý k jednotlivým otázkám ZV, jeden velký (cca 64 stran textu) a jeden zcela nový, ve kterém by se řešily aktuální otázky mladé generace ČČSH – viz **Zápis ze zasedání věroučné sekce naukového výboru VIII. sněmu 16. 5. 2003- budova ÚR ČČSH, Wuchterlova 5**; Návrh Velkého komentáře specifikován na zasedání NVV dne 12. 9. 2003 Tonzar, D. **Návrh metodického zpracování Komentáře k Základům víry** – příloha zápisu

¹⁵⁷ Viz **Zápis z jednání naukového výboru VIII. sněmu ČČSH, které se konalo dne 23. září 2004 v místnosti archivu budovy ÚR v Praze**

¹⁵⁸ Viz **Zpráva o pracovním setkání věroučné sekce Naukového výboru VIII. sněmu ČČSH, které se konalo 18. - 19. listopadu 2004 v Brně**

¹⁵⁹ Všechny tyto tématické okruhy publikovány viz **Komentář k Základům víry ČČSH.**

Sborník pracovních textů Praha 2004; oddíl *K předkládanému textu Komentáře k ZV ČČSH s. 3 – 4*

¹⁶⁰ Ve svých záznamech mám, že byl poprvé předložen na jednání NVV jako ukázka možné podoby komentáře 18/3/2004 a nebyl přijat.

tradice (Apoštolské a Nicejsko-Caríhradské vyznání), vyjadřující to, co CCŠH spojuje s křesťanskými církvemi.

II. Teologické důrazy Církve československé husitské. Tato část obsahuje specifické důrazy (proprium) Církve československé husitské v ekumeně (specifický vztah ke společné tradici: norma Ducha Kristova, zásada svobody svědomí, pojetí liturgie jako zpřítomnění, kněžství vycházející ze všeobecného kněžství pokřtěných a povolání Kristova k této službě).

III. Význam Základů víry v dějinách Církve československé husitské. Tato část potvrzuje dosavadní teologickou linii a současně odpovídá potřebě vyložit a vyjádřit určité formulace v nových souvislostech. Církev své učení formuluje v horizontu současného teologického poznání i v úctyplné návaznosti na dílo předcházejících generací.

IV. Vyjádření k některým konkrétním otázkám. Obsahuje celkem 12 částí týkajících se **eklesiologie** (1. církev jako tělo Kristovo; 2. základ církve – obecnství s Bohem; 3. kruh učedníků jako historický původ církve; 4. místní obec jako základní podoba Boží církve; 5. vztah církve k Izraeli), **christologie** (6. lidský původ Ježíšův;¹⁶¹ 7. Ježíšovo vzkříšení a prázdný hrob¹⁶²),

¹⁶¹ Cit. **Stručný komentář VI, 6:** „Výpověď Základů víry odráží Ježíšův právní stav v rámci židovství.

Vycházel z rodiny Josefa a Marie z Nazareta (Mt 13,55-56). Současně však Písmo hovoří i o Ježíšově původu v Otcí (viz zejména J 1,1, dále např. J 7,27nn).

Podle biblického svědectví jsou Ježíšovo početí z Ducha svatého a podivuhodné narození z Marie **jedinečným způsobem spjaty s Boží mocí v Duchu svatém. Jsou znamením nového počátku v hříšném lidstvu, vycházejícího čistě z iniciativy Boží.**

Marie zosobňuje a zastupuje společenství věrných Božího lidu, očekávající a přijímající naplnění Božích zaslíbení.

Je nám tu zvěstováno jedinečné tajemství, které ve víře vděčně přijímáme.“

¹⁶² Cit. **Stručný komentář IV,7:** „Základy víry svým vyjádřením v ot. 149 nechtějí zpochybňovat fakt prázdného hrobu. (poznámka 2: viz: Trtík, Z. **Uvedení do Základů víry.** in Theologická revue 1/2004 s. 109n). Víra učedníků ve zmrtvýchvstání Kristovo nebyla založena na význačném faktu prázdného hrobu, nýbrž na osobním setkání učedníků se Vzkříšeným.

Toto setkání představuje zkušenost nového druhu, kterou nazýváme eschatologickou. Vzhledem k charakteru této zkušenosti bude každá lidská výpověď o ní shledána nedokonalou a nedostatečnou. Přesto o ní nelze mlčet. Přijímání, sdílení a dosvědčování této zkušenosti tvoří základ života Boží církve.

Základy víry vyjadřují reálnou dimenzi setkání učedníků se Vzkříšeným dosvědčeného evangelii. Vyjadřují tak, že Vzkříšení i se svým tělem nezaujímá v „nebi“ určitý prostor, ale patří do jiné dimenze. (poznámka 2: viz: Trtík, Z. **Uvedení do Základů víry.** in Theologická revue 1/2004 s. 109n).

Z hlediska biblické antropologie tvoří člověk jednotu těla, duše i ducha. Není izolovaným jedincem, ale žije v síti vzájemných vztahů. Vzkříšení a spása se týkají celého člověka i všech jeho vztahů. Tento aspekt vzkříšení vyjadřují Základy víry ot. 201.

Vzkříšením dochází mocí Boží lásky k transformaci „těla fyzického“ v „tělo duchovní“ (1 K 15,42-45). Výraz „duchovní tělo“ znamená „zcela naplněný Duchem svatým“ a označuje nové bytí v Božím království.

eschatologie (8. Vzkříšení se děje hned po smrti) a *sakramentologie* (9. Kristova přítomnost ve večeři Páně; 10. vztah ke svátostným živlům; 11. zástupné přijímání kněze; 12. kněžství).

Každý oddíl uvádí citaci Základů víry včetně biblického aparátu a na ni navazuje vlastní text komentáře.

V. Další teologická tvorba a úkol Církve československé husitské. Tato závěrečná část stručně shrnuje současnou situaci a vyzývá k dalšímu promýšlení věroučných otázek a ke svědectví víry. Teologická práce a odpovědné vyznávání pramení z trvalého dialogu s Bohem nad Bibli a tradicí církve v měnícím se dějinném horizontu světa a církve.

3. **Základní přístup.** Stručný komentář zasazuje stávající formulace Základů víry CČSH do nového kontextu a v tomto smyslu je vykládá. V některých otázkách (např. apostolicita,¹⁶³ eucharistická přítomnost¹⁶⁴) Stručný komentář přibližuje nauku CČSH ekumenické tradici. Činí tak

Věříme, že proniknutí veškeré skutečnosti, včetně hmoty, Duchem, je cílem spásného Božího dění a představuje absolutní budoucnost celého vesmíru. Tak je třeba rozumět i místům, kde se v Základech víry hovoří o zduchovnění (zejména ot. 200).

Základy víry ot. 148 pojednávají o tématu vztahu Vzkříšeného a Ducha svatého. Každé setkání se Vzkříšeným je zkušeností v Duchu svatém. Skrze Ducha svatého Vzkříšený Kristus dává jedná v církvi a prostřednictvím církve v dějinách (viz např. celá kniha Skutků apoštolských).“

¹⁶³ Cit. **Stručný komentář VI,3: „Zvěstování evangelia má svůj původ v apoštolském kruhu a v něm má i svou normu.**

Církvi československé husitské se otevírá smysl a význam toho, co je tradičně nazýváno apoštolskou poslušností. Chápeme to jako **věrné dynamické setrvání církve v nauce apoštolů** (Sk 2,42), **za něž nesou zodpovědnost především biskupové.**

Akt svěcení je výrazem jednoty církve od apoštolů po druhý Kristův příchod.

Církev československá husitská se v rámci ekumenických rozhovorů o vzájemném uznání ordinované služby neuzavírá dialogu o apoštolské poslušnosti v souvislosti s pojetím úřadu. Předpokládáme, že bude zachováno její pojetí církve a ordinované služby a tím nebude zpochybněna její dosavadní praxe.“

¹⁶⁴ Cit. **Stručný komentář IV, 9:** Církev československá husitská vyznává reálnou přítomnost Krista ve svátosti večeře Páně. Kristus Ježíš se svým spásným dílem, stává se na základě svého přislibu mocí Ducha svatého v liturgickém jednání církve osobně a zcela jedinečně přítomným. Dává se Otcí i lidem a jedná ke spáse všech.

Křesťanské obce i jednotliví křesťané mají skutečnou účast na Kristu a jeho díle spásy.

V dějinách křesťanů došlo k jednostrannému důrazu na živly večeře Páně. Základy víry (ot. 332) kladou důraz na eucharistické společenství.

Činným a všemi smysly uchopitelným znamením a potvrzením Kristovy svátostné přítomnosti vedle společenství církve a jím konaného liturgického úkonu jsou **chléb a kalich s vínem.**“ Dlouhá diskuse ve výboru termínu k vyjádření souvislosti těla-krve a eucharistických živlů, navrhané termíny *znamení; signum; médium; pečeť-potvrzení*). Nejlepší formulace dle mého mínění Trtík v Uvedení do Základů víry: **chléb s kalichem vína se stávají svátostnými prostředky jeho** (=Kristova) obětovaného těla a vylité krve (tamtéž s. 115).

ovšem v souladu se základní linií teologického přístupu CČSH a jejich tradičních důrazů (návaznost na českou reformaci a katolický modernismus, biblický personalismus)...

4. ... Předkládaný návrh Stručného komentáře byl tedy vícekrát kriticky diskutován ve výboru i v církvi. Na tomto základě lze říci, že odpovídá myšlení víry současné CČSH a vyjadřuje současný stav teologického poznání v církvi.

5. Shrnutí. Obsahově návrh Stručného komentáře odpovídá celkovému duchovnímu a teologickému směřování Církve československé husitské. Neznamená zásadní změnu teologické a duchovní orientace církve, nýbrž pouze upřesňuje a v nových souvislostech formuluje některá její věroučná vyjádření.

Po přijetí návrhu Stručného komentáře sněmem budou naukovou normu církve tvořit Základy víry Církve československé husitské v aktualizované podobě (revidovaný biblický aparát; aktuální název církve, znění dekalogu podle Českého ekumenického překladu, svátostné formule podle současné Agendy) ve spojení s předkládaným Stručným komentářem.¹⁶⁵

Shrnutí

Určitá témata Základů víry a věrouky, naznačené problémy i jejich řešení, jak vidno jsou přítomny v životě a rozhovoru církve již delší čas. Předkládaný Stručný komentář se snažil toto vše pouze shrnout a zapracovat. Domnívám se, že je načase, aby výsledky tohoto rozhovoru přijala církve (v té či oné podobě) jako své vyjádření pochopení evangelia v současné situaci a současně jako základ pro další práci a rozhovor.

Komentář určitou etapu (1971 – 2014) uzavírá a doufám, že otevírá etapu novou. V této fázi je potřeba – ostatně jako vždycky – důvěra a odvaha víry, že Bůh vede církve svým Duchem, že vzkříšený Pán je v ní přítomen, působí v ní, otevírá jí Písma a uvádí do Boží pravdy.

¹⁶⁵ Cit. **Důvodová zpráva k sněmovní předloze Stručný komentář k Základům víry a některým jejich formulacím** datováno 23. května L. P. 2014